

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«СТИГМАТИЗАЦІЯ ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЛГБТ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ЕМПІРИЧНІ ПОКАЗНИКИ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма: «Гендерні студії»
Освітній рівень: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Виконавиця:

Рубан Марина Геннадіївна,
студентка магістратури

Наукова керівниця:

Червінська Тетяна Григорівна,
доцент, кандидат соціологічних наук

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *теорії та історії соціології*

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2020 р.

В.о. зав. кафедри _____ доц. Малес Л.В.
підпис

Київ 2020

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Анотація: У роботі здійснено опис основних положень теорії стигматизації І. Гофмана, а також охарактеризовано поняття сексуальної стигми щодо бісексуальних, трансгендерних та гомосексуальних людей. Ми здійснили теоретичний огляд більш сучасних досліджень стигматизації, які розкривають комплексне розуміння стигми. А також вивчили основні міжнародні та національні нормативно-правові акти, які забороняють дискримінацію за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю. Порівняльний аналіз емпіричних показників стигматизації та дискримінації ЛГБТ у світі показав, що чим вищий рівень визнання та недискримінації ЛГБТ на законодавчому рівні, тим вищий ступінь толерантності та прийняття представників ЛГБТ-спільноти у суспільстві. В Україні представників ЛГБТ-спільноти стигматизують та дискримінують як на державному рівні, так і в різних сферах суспільного життя.

Ключові слова: *стигматизація, дискримінація, ЛГБТ, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність.*

STIGMATIZATION AND DISCRIMINATION OF LGBT REPRESENTATIVES: CONCEPTUAL PRINCIPLES AND EMPIRICAL INDICATORS

Abstract: The paper describes the basic principles of E. Goffman's theory of stigma, and also characterizes the concept of sexual stigma against bisexual, transgender and homosexual people. We have conducted a theoretical review of more recent studies of stigmatization which reveal a complex understanding of stigma. We also studied major international and national regulations that prohibit discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity. A comparative analysis of the empirical indicators of stigmatization and discrimination of LGBT people in the world has shown that the higher the level of recognition and non-discrimination of LGBT people at the legislative level, the higher the level of tolerance and acceptance of representatives of the LGBT community in society. In Ukraine, representatives of the LGBT community are being stigmatized and discriminated against both at the state level and in various spheres of public life.

Keywords: *stigmatization, discrimination, LGBT, sexual orientation, gender identity.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Соціологічний аналіз стигматизації: теоретико-методологічні засади.....	9
1.1. Базові положення теорії стигматизації І. Гофмана	9
1.2. Концептуалізація сексуальної стигми: види, чинники, прояви.....	11
1.3. Розвиток сучасного соціологічного дискурсу стигматизації.....	16
РОЗДІЛ 2. Дискримінація представників ЛГБТ в Україні та світі: аналіз чинників упередження та стигматизації.....	21
2.1 Дискримінація за ознаками статі та гендерної ідентичності: аналіз основних понять	21
2.1.1 Дискримінація за ознакою статі	27
2.1.2 Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ).....	28
2.2 Дискримінація ЛГБТ і права людини у світі: факти та емпіричні показники	34
2.3 Становище ЛГБТ-спільноти в Україні: ідентифікація чинників стигматизації та дискримінації.....	45
ВИСНОВКИ.....	51
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Інтерес та обізнаність щодо прав людини зросли за останні десятиліття. У 1948 році Організація Об'єднаних Націй опублікувала Загальну декларацію прав людини, що стала найважливішим документом, в якому обґрунтовуються базові засади рівності та людської гідності. Можливість обирати, кого любити, є невід'ємним природним правом людини. Наслідки обмежень цього права спостерігаються у країнах, де ЛГБТ-людей зневажають та пригноблюють, криміналізуючи їх сексуальну орієнтацію та поведінку. Права людини належать кожному, не можуть бути відібрані, є взаємопов'язаними та неподільними, і головне, недискримінаційними. Кожна людина має право бути вільною від дискримінації, в тому числі за ознакою своєї сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або вираження, та статевих ознак. Останніми роками місцеві та державні органи влади в усьому світі вживають широких заходів, спрямованих на боротьбу з дискримінацією та порушеннями прав людини проти геїв, лесбійок, бісексуалів та трансгендерів (ЛГБТ). Окрім конституційного захисту, потужна недискримінаційна законодавча база, яка забороняє дискримінацію у всіх сферах життя, може забезпечити захист, особливо якщо вона враховує ключові специфічні контексти, в яких дискримінуються передусім ЛГБТ-люди. Ними є освіта, охорона здоров'я, житло, соціальні послуги, зайнятість, забезпечення товарами та послугами, визнання відносин та сімейного права, імміграція та спадщина. Законодавча база повинна включати сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, гендерне вираження та ознаки статі до заборонених підстав дискримінації та бути застосовною як у державному, так і приватному секторах. Такі правові рамки повинні включати ефективні заходи щодо розслідування можливих дискримінаційних дій, відшкодування збитків жертвам та ефективні міри відповідальності для винних за допомогою кримінальних, цивільних та/або адміністративних санкцій.

Негативні переконання щодо ЛГБТ можуть слугувати основою для відхилення та виключення ЛГБТ-людей, що часто призводить до насильства та дискримінації [Theron, 1994]. Потужні сили в суспільстві, такі як традиція, релігія, право, медицина та засоби масової інформації можуть сприяти існуванню певних упереджених поглядів щодо ЛГБТ-людей. У деяких культурних установах, ЛГБТ-ідентифікація стигматизується, що пов'язано з зі стереотипними уявленнями про ЛГБТ-людей як хворих, недорозвинених, невмілих, грішних або взагалі небажаних [Goffman, 1963]. Представники сексуальних меншин можуть зіткнутися з відторгненням іншими на міжособистісному рівні, а також з соціальним виключенням через стигматизаційні та дискримінаційні закони і відповідну політику.

ЛГБТ-проблематика є, мабуть, однією з найбільш суперечливих сфер суспільно-політичного життя. ЛГБТ-люди, а також ЛГБТ-активісти по всьому світу переважно переслідуються не через свою діяльність, а через те, ким вони є. Незважаючи на зміну правового порядку та зростаючий рівень визнання потреб різних груп, збільшення рівня поваги та толерантності до сексуальних меншин, представники ЛГБТ продовжують стикатися зі стигматизацією, дискримінацією, жорстоким поводженням та насильством у різних сферах життя.

Наукова розробка теми. Багато дослідників досліджували феномен стигми та процеси стигматизації. Одним з перших досліджень вказаної проблеми вважається праця американського соціолога І. Гофмана «Стигма: нотатки про управління зіпсованою ідентичністю». Багато вчених вивчали багатоманітні аспекти стигматизації: Г. Беккер (теорія маркування), Б. Лінк та Дж. Фелан (концептуалізація стигми), Г. Герек (сексуальна стигма), І. Тайлер (стигма: машина нерівності), Р. Хагігат (унітарна теорія стигматизації), К. Хурельман (характеристики, форми, вплив та наслідки стигми), А. Фінзен (різновиди стигми), С. Бронін та ін. Сучасні дослідженнями стигматизації

здійснювали такі науковці: О. Власова, Л. Тушинцева, І. Гурович, М. Кабанов, А. Коцюбинський, В. Моргун, Т. Липай, А. Кнуф, Г. Кравченкова та ін.

Актуальність проблеми полягає в тому, що дослідження ЛГБТ-проблематики, окреслення можливостей та перспектив подолання стигматизації та дискримінації ЛГБТ-спільноти є важливим для українського суспільства через упереджені настрої громадськості та законодавче обмеження прав вказаної групи. Водночас вітчизняна соціологія не володіє достатнім рівнем теоретичної та емпіричної бази для досліджень даної проблематики.

Об'єкт – представники ЛГБТ-спільноти.

Предмет – стигматизація та дискримінація представників ЛГБТ.

Мета – охарактеризувати чинники стигматизації та дискримінації представників ЛГБТ-спільноти.

Завдання:

1. Описати базові концептуальні положення теорії стигматизації І. Гофмана.
2. Охарактеризувати зміст поняття сексуальна стигма, її види, чинники та прояви.
3. Здійснити теоретичний огляд сучасного соціологічного дискурсу стигматизації.
4. Визначити зміст поняття дискримінації, з'ясувати специфіку та прояви дискримінації за ознаками статі та гендерної ідентичності.
5. Визначити емпіричні показники та здійснити порівняльний аналіз стигматизації та дискримінації ЛГБТ-людей в світі.
6. Охарактеризувати становище представників ЛГБТ-спільноти в Україні та ідентифікувати чинники їх стигматизації і дискримінації.

Структура роботи. Робота містить вступ, 2 розділи, кожен з яких містить по 3 підрозділи, висновки, перелік використаних джерел (68), додатки (4).

У першому розділі ми аналізуємо поняття стигматизації, стигми та її видів крізь призму основних положень концепції Ірвінга Гофмана; описуємо концепт сексуальної стигми за Г. Герекком, що допоможе нам краще зрозуміти процес та ефекти стигматизації гомосексуальних, бісексуальних та трансгендерних людей; окреслюємо концептуальні засади сучасного соціологічного дискурсу стигматизації. У другому розділі ми визначаємо зміст поняття дискримінації, її форми та принципи, а також національні та міжнародні нормативно-правові акти, котрі регулюють антидискримінаційні питання; окреслюємо специфіку дискримінації за статтю, сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю (СОГІ); аналізуємо статистичні дані і результати порівняльних міжнародних та вітчизняних досліджень щодо дискримінаційних практик та ставлення до ЛГБТ.

РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТИГМАТИЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Базові положення теорії стигматизації І. Гофмана

Стигматизація - це соціальне явище, що веде до маргіналізації конкретного члена чи групи суспільства [Corrigan et al. 2003]. Стигма призводить до дискримінації та втрати гідності внаслідок упереджень інших членів суспільства. Книга Ірвінга Гофмана «Стигма: нотатки про управління зіпсованою ідентичністю» сприяла великій кількості досліджень щодо природи, джерел та наслідків стигматизації. Концепція стигми І. Гофмана стимулювала численні дослідження, які були надзвичайно продуктивними і призвели до розробок, концептуальних уточнень та численних демонстрацій негативного впливу ярликування на життя стигматизованих. Використання поняття стигми засвідчує значний пізнавальний потенціал при дослідженні надзвичайно широкого спектру соціальних феноменів: від деяких соціальних примх безробіття [Walsgrove, 1987], до аналізу ситуацій, з якими стикаються користувачі інвалідних візків [Cahill, Eggleston, 1995], вітчимами [Coleman et al. 1996], боржники [Davis, 1998] та матері, які є лесбійками [Causey, Duran-Aydintug, 1997].

Стигма - це атрибут, який передає знецінені стереотипи. Ірвінг Гофман класично визначив стигму як «атрибут, який глибоко дискредитує» [Goffman, 1963]. Дискредитований атрибут може бути легко помітний, як наприклад, колір шкіри або розмір тіла, може бути прихованим, але, тим не менш, дискредитаційним, якщо це судимість чи психічні захворювання. Для Гофмана стигма - це загальний аспект соціального життя, який ускладнює повсякденну взаємодію на мікрорівні. Стигматизовані індивіди можуть з обережністю комунікувати з тими, хто не поділяє їх клеймо, а ті, хто не має певної стигми, можуть зневажити або ігнорувати стигматизованих осіб. Більшість людей, стверджував Гофман, відчувають вплив стигматизації «принаймні в певних

зв'язках і на певних життєвих фазах» [Goffman, 1963]. Справді, широким тлумаченням стигми І.Гофман пояснює численні дискредитаційні ознаки, включно з тим, що він визначав як «племінні стигми» (наприклад, раса, етнічна приналежність та релігія), «фізичні деформації» (наприклад, глухота, сліпота та проказа) та «вади характеру» («плями індивідуального характеру, що сприймаються як слабка воля, деспотичні або неприродні захоплення, підступні та стійкі вірування, нечесність, що впливають з відомостей про, наприклад, розлади психіки, ув'язнення, наркоманію, алкоголізм, гомосексуалізм, безробіття, спроби самогубства та радикальну політичну поведінку» [Рубан, 2018].

Те, що об'єднує ці види стигми, полягає у тому, що у кожній з них є однакові соціологічні особливості: «людина, яка може бути легко прийнята в нормальному соціальному спілкуванні, володіє рисою, яка може привернути увагу та відсторонити тих із нас, з ким вона вже знайома, знищуючи те враження, яке інші її атрибути справили на нас». Коли Гофман посилається на «нас», він має на увазі нестигматизованих індивідуумів, яких він називає «нормальними» («normals») [Рубан, 2018].

І.Гофман намагається переконати стигматизованих в тому, що «нормальні» «насправді не мають наміру нашкодити», і «тому їм слід тактовно допомогти діяти уважно» [Tyler, 2018]. Він стверджує, що стигматизовані не повинні оскаржувати норми, котрі створюють стигму, а натомість розробляти стратегії управління стигмою в соціальних умовах, в яких вона може виникнути. І.Гофман пропонує стигматизованим застосовувати такі методики як «управління інформацією», «мистецтво керування враженнями», використовуючи стратегії «проходження та прикриття», прийняття позиції «толерантності», і утримуватися від «наполегливих претензій на визнання у більшій формі, ніж «нормальні» вважають зручною». Він зазначає: «Коли стигматизована людина виявляє, що нормальні люди мають труднощі з ігноруванням його недоліку, він повинен намагатися допомогти їм та

соціальної ситуації свідомими зусиллями для зменшення напруги» [Goffman, 1963]. У контексті класичної праці І.Гофмана ми можемо розуміти ці пропозиції щодо управління стигмою як драматургічні - у тому сенсі, що вони пропонують стигматизованим пропозиції щодо того, як грати покладену на них соціальну роль, що мінімізує дискомфорт «нормальних» і таким чином підтримувати, а не оскаржувати існуючі відносини влади, репрезентовані у соціальних нормах. Хоча Гофман застерігає стигматизованих, що вони не повинні «вдячно розігрувати перед нормальними повний танець поганих якостей, що їм приписують» [Goffman, 1963], він все ж радить їм відігравати ті ролі, що приписало їм суспільство. В контексті теорії І. Гофмана, «управління зіпсованою ідентичністю» ЛГБТ-особами означає взаємодію з громадськістю таким чином, що захищає населення від «міфології» гомосексуальності як втілення неповноцінності.

Незважаючи на те, що використання висловів «зіпсована ідентичність» та «соціально дискредитований» містять негативні конотації та свідчать про певний осуд суспільства, вони також зосереджують увагу на особистості та її можливій провіні як носія стигми [Perez, 2014]. Сучасна соціологія має критичну течію, в якій проблематизується факт зосередження аналізу І.Гофмана передусім на стигматизованих, а не на суб'єктах стигматизації. Це піддавалось численним критичним зауваженням за позиціонування стигматизованих як «жертв» (позбавляючи їх таким чином волі та суб'єктності); за «звинувачення їх у статусі жертви»; а також за неврахування важливих соціоструктурних чинників, котрі призводять до стигматизації.

1.2. Концептуалізація сексуальної стигми: види, чинники, прояви

Упередженість щодо сексуальних меншин корениться в тому, що психологи називають сексуальною стигмою. Це ставлення, яке відображає «негативне відношення, нижчий статус та відносно безсилля, яке суспільство приписує будь-якій негетеросексуальній поведінці, стосункам чи спільноті»

[Herek, 2007]. Сексуальна стигма – це соціально поширене знання про знецінений статус гомосексуальності в суспільстві. Незалежно від власної сексуальної орієнтації чи особистого ставлення, люди в багатьох суспільствах знають, що гомосексуальні бажання та поведінка широко розглядаються як негативні відносно гетеросексуальності. Вони усвідомлюють стереотипи, крізь призму яких сприймаються індивіди, ідентичність яких вибудовується навколо одностатевих потягів, поведінки, стосунків чи членстві у спільноті сексуальних меншин. Тому сексуальну стигму слід розглядати і як культурне явище, котре існує незалежно від суб'єктивних поглядів конкретної людини. Культурне середовище створює соціальний контекст, в якому такі погляди формуються, підтримуються, виражаються та змінюються.

Як й інші форми стигми, сексуальна стигма проявляється і в інститутах суспільства, і в окремих індивідах. На структурному рівні інститути та ідеологічні системи суспільства легітимують та увічнюють сексуальну стигму та різницю у статусі та силі, які вона створює. Американський дослідник, професор психології Г. Герек позначає цей аспект сексуальної стигми як гетеросексизм. Гетеросексизм можна розглядати як культурну ідеологію, втілену в інституціональній практиці, яка працює на шкоду сексуальним меншинам навіть за відсутності індивідуальних упереджень чи дискримінації.

В межах інститутів суспільства – включаючи релігію, закон та медицину – гетеросексизм історично легітимізував нижчий статус сексуальних меншин щодо гетеросексуалів. Він продовжує виправдовувати та увічнювати різницю у владі між гетеросексуалами та представниками сексуальних меншин принаймні за допомогою двох процесів. По-перше, він сприяє гетеросексуальному припущенню (переконанню про те, що всі люди є гетеросексуальними) і тим самим робить геїв, лесбійок та бісексуалів невидимими у більшості соціальних ситуацій. По-друге, коли люди з негетеросексуальною орієнтацією стають видимими, гетеросексизм їх проблематизує. Негетеросексуальність, гомосексуальна поведінка та

одностатеві стосунки починають вважатися ненормальними і неприродними, а відтак неповноцінними, тобто такими, що вимагають пояснень, ба більше, виправдовуючими вороже ставлення та дискримінацію і навіть агресію. Натомість, гетеросексуали розглядаються як прототипні члени категорії «люди», а гетеросексуальна поведінка та різностатеві стосунки вважаються нормальними та природними. Однак слід зазначити, що з тих пір як представників ЛГБТ-спільноти все частіше визначають як групу меншості, члени якої мають право визнаватися не просто як люди, але також як добре функціонуючі члени суспільства, які заслуговують на повне громадянство та рівні права, дискримінаційні практики та політики почали втрачати свої претензії на моральну справедливість.

У своїй праці Г. Герек висвітлює три основні прояви сексуальної стигми серед індивідів: накладену стигму, стигму, яка відчувається та інтерналізовану (засвоєну) стигму [Herek, 2007].

Накладена сексуальна стигма відноситься до явного поведінкового вираження сексуальної стигми за допомогою таких дій, як використання анти-геївських епітетів, уникання та вигнання осіб, що належать до сексуальних меншин, та відверта дискримінація й насильство. Крайніми формами накладеної сексуальної стигми є насильницька віктимізація сексуальних меншин, майнові злочини проти них та інші форми явного домагання та жорстокого поводження. Численні результати опитувань представників ЛГБТ-спільноти свідчать про найбільшу віктимізацію геїв. Формами віктимізації ЛГБТ-людей є кидання предметів в їх сторону, погрози насильства, словесні образи, злочинні напади, також досить широко поширеною є дискримінація у сфері працевлаштування, зайнятості та оренди житла. Накладена стигма позначається на психологічному стані жертв. Крім заподіяння тілесних ушкоджень та втрати власності, злочини на ґрунті ненависті пов'язані з більшим психологічним травмуванням жертв, ніж інші види насильницьких девіацій. Наприклад, в одному з досліджень Г. Герека було встановлено, що

геї та лесбійки, які зазнали насильства через їх сексуальну орієнтацію проявляли значно більш високий рівень депресивних симптомів, симптомів травматичного стресу, тривоги та гніву порівняно з тими, хто зазнав подібної насильницької віктимізації, яка однак не була пов'язаною з сексуальною орієнтацією. Найбільш очевидними мішенями накладеної стигми є представники негетеросексуальних спільнот. Їхні друзі, родина та близькі люди також можуть бути в небезпеці, відчуваючи те, що Гофман назвав стигмою ввічливості. Оскільки сексуальна орієнтація є прихованою, будь-хто може бути позначений як гомосексуал або бісексуал у соціальній взаємодії. Таким чином, всі гетеросексуали є потенційно вразливими до актів сексуальної стигми. Це має важливі наслідки для розуміння другого індивідуального прояву сексуальної стигми – відчутної стигми.

Люди не повинні бути мішенню накладеної стигми для того, щоб сексуальна стигма впливала на їхнє життя. Дійсно, знання того, що накладена стигма може виникати за певних обставин, часто спонукає людей до зміни своєї поведінки, щоб уникнути подібних актів. Це і є суттю стигми, яка відчувається, що визначається як очікування індивіда щодо ймовірності того, що сексуальна стигма буде застосована в різних ситуаціях та за різних обставин. Оскільки люди зазвичай хочуть уникнути того, щоб бути мішенню стигматизації, відчутна стигма часто впливає на поведінку негетеросексуалів. Прояви цієї стигми серед сексуальних меншин включають високий рівень усвідомлення стигми та стереотипну загрозу. Відчута стигма також мотивує представників сексуальних меншин використовувати різні стратегії управління стигмою, включаючи спроби здатися гетеросексуальними, щоб превентивно уникнути стигматизуючих актів [Herek, 1996]. Хоча такі стратегії можуть знизити ризики дискримінації та нападу, вони також можуть суттєво погіршити життя стигматизованих осіб, обмежити їх поведінку, зменшити можливості соціальної підтримки, посилити психологічні страждання та збільшити ризики виникнення фізичних захворювань. Оскільки сексуальна

орієнтація людини зазвичай приховується і, отже, залишається неоднозначною у багатьох соціальних взаємодіях, гетеросексуали також проявляють відчуту стигму. Як і представники сексуальних меншин, котрі намагаються продемонструвати власну «гетеросексуальність» за допомогою відповідного гендерного дисплею, деякі представники та представниці нормативної сексуальної більшості використовують відповідні стратегії самопрезентації задля уникнення позначення себе як гомосексуальних або бісексуальних людей. Такі стратегії включають уникнення гендерної невідповідності та утримання від фізичних контактів з друзями або партнерами своєї статі. Відчутна стигма іноді навіть мотивує людей застосовувати сексуальну стигматизацію щодо інших, аби довести оточуючим власну гетеросексуальність. Така поведінка найбільше поширена серед чоловіків, які стигматизують інших задля підтвердження власної маскулінності.

Якщо відчута стигма є результатом знання про негативну оцінку та упередження щодо гомосексуальності, незалежно від схвалення, несхвалення чи прийняття такої стигми як легітимної, інтерналізована (засвоєна) стигма є результатом особистісного прийняття сексуальної стигми як частини власної ціннісної системи та Я-концепції. Як й інші види стигми, засвоєну стигму зазнають як сексуальні меншини, так і гетеросексуали. Г. Герек використовує термін «само-стигма» для позначення інтерналізованої сексуальної стигми, що характеризує представників та представниць гомо- та бісексуальної орієнтації. Із само-стигмою Я-концепція представників сексуальної меншості узгоджується із стигматизуючими реакціями суспільства. Такі люди приймають негативну соціальну оцінку гомосексуальності як обґрунтовану і, відповідно, засвоюють негативне ставлення до себе та власних гомосексуальних бажань. Само-стигма також може бути позначена як інтерналізована гомофобія, інтерналізований гетеросексизм та інтерналізована гомонегативність. Не дивно, що само-стигма часто має значні

негативні наслідки для фізичного та психологічного самопочуття осіб, які належать до сексуальних меншин.

У своїй роботі Г. Герек ставить питання чи може існувати сексуальне упередження щодо гетеросексуалів, тобто чи існує сексуальна стигматизація гетеросексуалів з боку представників ЛГБТ-спільноти. Якщо узагальнювати, то кожна людина може упереджено ставитися до іншої за ознакою сексуальної орієнтації. Представники сексуальних меншин можуть бути упередженими щодо гетеросексуалів, подібно до того, як гетеросексуали можуть відчувати упередженість щодо лесбійок, гомосексуалів, бісексуальних та трансгендерних людей. Однак ми не можемо ототожнювати ці дві форми сексуального упередження, оскільки, як зазначає дослідник, упередження щодо сексуальних меншин є частиною більшого культурного комплексу. Він являє собою схвалення індивідом ідеологічної системи, яка обмежує права та можливості сексуальних меншин, створює інституційні бар'єри для їхньої участі в суспільстві та сприяє утвердженню стигми проти них, що включає в себе крайні форми насильства. Водночас, упередженому ставленню до гетеросексуалів не вистачає інституційної та соціальної підтримки. Гетеросексуали не становлять соціально знецінену та обмежену у правах групу. Вони не стикаються регулярно з дискримінацією, ворожістю та упередженістю через свою сексуальну орієнтацію. У підсумку, різницею між двома видами сексуального упередження є сексуальна стигма. Коли упередження спирається на культурну основу стигми, воно має той сенс і значення, яких бракує, коли це просто вираження індивідуальних поглядів.

1.3. Розвиток сучасного соціологічного дискурсу стигматизації

Праця Гофмана відіграла важливу роль у розвитку практичних ініціатив, спрямованих на боротьбу з соціальною стигмою, наприклад, у програмах, націлених на зменшення соціальної стигми таких станів, як ВІЛ та СНІД, а

також у сфері розвитку та активізації політики психічного здоров'я та інвалідності. Водночас, за майже шістдесят років з часу опублікування «Стигми» суспільні та політичні рухи, такі як ЛГБТ та рух за права інвалідів, докорінно змінили суспільне сприйняття та розуміння того, що можна вважати «девіантними» або «позначеними» тілами та поведінкою [Tyler, 2014]. Однак, незважаючи на ці часом успішні практичні застосування роботи Гофмана, вражає те, наскільки мало розвинулися теоретичні уявлення про стигматизацію протягом півстоліття. Крім того, центральність стигматизації у створенні економічної та соціальної нерівності була затьмарена, оскільки предмети досліджень конкретних стигматизованих статусів зазвичай розвиваються в окремих галузях. Одним словом, стигма є загальноприйнятим фактором, що визначає життєві шанси, але дослідження стигми є фрагментарними в різних академічних дисциплінах [Tyler, 2014].

До початку ХХІ століття дослідження стигми в соціології були менш узгодженими, ніж у психології. Соціологи поклалися на концепцію стигматизації, оскільки через її призму можна висвітлити соціальне явище, але досить рідко вони намагалися систематизувати теоретичні знання про стигму як фундаментальний соціальний процес. У своїй праці Б.Лінк та Дж.Фелан започаткували виразно соціологічний підхід до вивчення стигми, який з того часу був істотно удосконалений та доопрацьований [Clair, 2018]. Спираючись на ідеї І. Гофмана, але більше акцентуючи на функціонуванні влади в суспільстві, Лінк і Фелан визначають стигму як сукупний прояв чотирьох процесів: (1) маркування людських відмінностей; (2) стереотипізація таких відмінностей; (3) відокремлення маркованих індивідів від «ми»; та (4) втрата статусу і дискримінація маркованих осіб. Включивши роль влади та дискримінації у своє визначення стигми, Лінк та Фелан сформулювали підхід до аналізу стигми, який би дав можливість соціологам розглянути, як стигматизація стосується основних соціологічних питань, а саме тих, що

торкаються соціального відтворення, репродукції та наслідків соціальних нерівностей.

Зрештою, стигматизація досить тісно пов'язана з соціальним контролем. Наслідком цього є те, що стигма - це обов'язково соціальне явище. Без суспільства не може бути стигми. Щоб мати стигму, треба мати суб'єкт і об'єкт стигматизації. Враховуючи, що стигматизація виникає із соціальних відносин, теорія стигми робить акцент не на існуванні девіантних рис, а на сприйнятті та маркуванні певних рис як девіантних другою стороною. Так, теоретики стигматизації мало цікавляться носієм якої сексуальності: гомо-, гетеро-, бі- є людина; значно більше їх цікавить сприйняття іншими сексуальної орієнтації індивіда, і отже, різного – на підставі цього – ставлення до нього. Оскільки стигма - це соціальне відношення, вона обов'язково пронизана відносинами влади. Стигма сприяє здійсненню соціального контролю та заохочує підпорядкування членів суспільства, які визначаються ним як девіанти [LibreTexts libraries, 2019].

Британська соціологиня І. Тайлер вважає, що однією з головних лімітацій існуючого розуміння стигми є способи, якими «обмежені» ключові питання, серед яких питання про походження стигми, її суб'єктів, причини створення та опосередкування, соціальні, політичні та економічні функції стигматизації в різних історичних та геополітичних контекстах, а також способи протистояння стигмі [Tyler, 2018]. Тому майбутні соціологічні дослідження стигми передусім мають починатися саме з цих питань, щоб краще зрозуміти роль стигми у відтворенні соціальних нерівностей, несправедливості та дискримінації. Розробка необхідних для цього концептуальних інструментів означає вихід за межі розуміння стигми І. Гофманом та тих теоретичних та емпіричних досліджень процесів стигматизації, які виникли пізніше. Також для того, щоб дослідження стигматизації рухалися вперед, соціологам та іншим дослідникам стигми необхідно продовжувати теоретичну та емпіричну роботу, розвиваючи

інноваційні напрямки, котрі визначають критичні порядки для уточнення та модифікації поняття стигми. Застосування лонгітюдних досліджень забезпечувало б краще відчуття динаміки та важелів [Link et al. 2008; Livingston, Boyd, 2010]. Більша кількість якісних досліджень можуть розкрити тонкощі, складності та контекстуальний характер стигми [MacLeod, Austin, 2003], які не можуть бути зафіксовані прямими питаннями [Link et al. 2004; MacLeod, 2003]. Соціологічний, етичний, філософський чи психологічний аналіз основних моральних процесів, котрі створюють стигматизовані статуси, також перебувають в порядку нового роз'яснення стигми [Kleinman, Hall-Clifford, 2009]. Таким чином, щоб зрозуміти весь комплекс стигми, потрібно розглядати нові проекти, трансдисциплінарні дослідження та розширювати рамки для дослідження.

Отже, праця І. Гофмана «Стигма: нотатки про управління зіпсованою ідентичністю вплинула на трансформацію наукового та суспільного розуміння того як стигма впливає на добробут, соціальні відносини та згуртованість суспільства. Автор висловив чотири основні твердження: 1) стигма - це не есенціальна якість людини, вона описує особливий тип взаємозв'язку між атрибутом та стереотипом; 2) люди управляють ганьбою стигми, використовуючи стратегії проходження, приховування та відмови; 3) стигматизація є історично специфічною за своїми формами; 4) стигма функціонує як засіб формального соціального контролю. Майже шістьдесят років після публікації, «Стигма» Гофмана залишається найвпливовішим трактатом про соціальну функцію стигми.

До 1990 року гомосексуальність офіційно кваліфікувалася як психічний розлад, і було прийнято вважати, що психологія та психіатрія можуть допомогти геям, лесбійкам та бісексуалам у спробах (зазвичай невдалих) стати гетеросексуалами. Сьогодні ми розуміємо, що ці застарілі переконання базувалися на безпідставних припущеннях, що ґрунтувалися на сексуальній стигмі. Окрім значних соціальних проблем, сексуальна стигма та упередження

є цікавими соціологічними та психологічними явищами. Оскільки обидва поняття пов'язані з прихованою характеристикою і в даний час знаходяться в центрі культурних дебатів про основні цінності, вони ставлять безліч цікавих теоретичних питань для соціологів.

Новітній соціологічний дискурс стигми частково відійшов від того її розуміння, яке заклав І. Гофман. Сучасне трактування стигматизації є більш комплексним, але не відкидається фрагментарність досліджень стигми в різних науках. Дослідники вивчають владні аспекти стигматизації та причини підпорядкування стигматизованих членів суспільства у різних геополітичних контекстах, та визначають новітні методики протистояння стигмі.

РОЗДІЛ 2. Дискримінація представників ЛГБТ в Україні та світі: аналіз чинників упередження та стигматизації

2.1 Дискримінація за ознаками статі та гендерної ідентичності: аналіз основних понять

У багатьох джерелах визначення поняття дискримінації відрізняються та залежать від сфери дослідження. Науковець у сфері прав людини, В. Ванденхол, у огляді міжнародних антидискримінаційних договорів, зазначив, що «загальновизнаного визначення дискримінації немає», тому це поняття завжди було об'єктом дискусій у науковому колі [Vandenhole, 2005]. Дискримінація є об'єктом широкого кола дисциплін – включаючи соціологію, антропологію, політологію, психологію, економіку та право – і всі вони прагнуть визначити причини виникнення дискримінації та умови відтворення дискримінаційних практик. Соціологічні концепції дискримінації можна поділити на дослідження, в яких дискримінація розглядається як соціальне явище, що потребує пояснення, та ті, в яких дискримінація виступає пояснювальним принципом інших соціальних феноменів. Соціологічний підхід до пояснення дискримінації відрізняється від інших дисциплін тим, що він перш за все проводить аналіз на макрорівні, пояснюючи явище дискримінації передусім соціоструктурними чинниками та процесами, які не обов'язково зводиться до мікрözв'язків на індивідуальному рівні. Соціологи також використовують поняття дискримінації для пояснення інших соціальних явищ, як то нерівний розподіл статусу, матеріальних благ та політичних прав [Kohler-Hausmann, 2011].

Американський соціолог Мартін Н. Маргер у своїй праці «Раса та етнічні відносини: американська та глобальна перспективи» [Marger, 1985], вказував на зв'язок влади та дискримінації: домінуюча соціальна група отримує непропорційну частку винагород, оскільки має більшу владу, особливо політичний авторитет і контроль за засобами економічного виробництва. Для

закріплення своєї влади та підтримання привілеїв домінуюча група використовує певні інструменти, які можна віднести до категорій упередження та дискримінації. Широко розповсюджені переконання та цінності щодо характеру та здібностей певних груп необхідні для забезпечення довготривалої нерівності. Ці переконання та цінності набувають форми упередження: негативного ставлення до залежної групи, а також ідей, які виражають та підтримують перевагу домінуючої групи. Крім упереджень, домінуюча група також вживає різних заходів щодо меншин, включаючи уникання, заперечення, погрози чи фізичні напади. У різний час всі ці форми дискримінації можуть бути застосовані, залежно від того, наскільки загрозливою видається група меншості для суспільства. М. Маргер називає ці всі дії разом дискримінацією [Marger, 1985]. Варто також зазначити, що упереджене ставлення не слід ототожнювати з дискримінаційною поведінкою. Хоча обидва поняття споріднені, вони не ідентичні; кожна позиція може існувати без іншої [Schaefer, 2013].

Наступне визначення найбільш чітко окреслює зміст поняття: дискримінація – це дія, нерівноправне ставлення до індивіда чи групи на основі їх статусів (наприклад, віку, переконань, етнічної приналежності, статі) шляхом обмеження доступу до соціальних ресурсів (наприклад, освіти, житла, робочих місць, законних прав чи політичної влади) [Sociology Dictionary].

Існує велика кількість видів дискримінації, наприклад, ейджизм, кронізм, гетеросексизм, індивідуальна дискримінація, інституційна дискримінація, непотизм (кумівство), расизм, сексизм, сайзизм (дискримінація чи упередження щодо людей, які мають зайву вагу) тощо [Sociology Dictionary]. Расова, релігійна та гендерна дискримінація є найпоширенішими типами цього явища [Boundless Sociology].

Виділяють два основних типи дискримінації: пряма і непрямі дискримінація [Stanford Encyclopedia of Philosophy]. У Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» подається наступне

визначення прямої дискримінації: «ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [Закон України]. Пряма дискримінація відбувається, коли до людини чи групи людей ставляться менш сприятливо, ніж до інших осіб чи груп, через її походження або певні індивідуальні характеристики [Australian Human Rights Commission]. Даний тип передбачає дискримінацію за такими захищеними характеристиками, як раса, стать, вагітність, сімейний стан, сімейні обов'язки, грудне вигодовування, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація, гендерна приналежність чи інтерсексуальний статус. Прикладом прямої дискримінації може бути ситуація, коли жінка зазнає менш прихильного ставлення, ніж чоловік, через те, що вона є жінкою [Bobbitt-Zeher, 2020]. Для того, щоб встановити, чи існує пряма дискримінація, проводять порівняння за такими ознаками як стать, національність, громадянство, сексуальна орієнтація, гомо- та гетеросексуальні стосунки [Пономарьов, 2014].

Непряма дискримінація законодавством України визначається як «ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [Закон України «Про засади...»]. Іншими словами, непряма дискримінація виникає тоді, коли існує необґрунтоване правило або політика, однакова для всіх, але яка несправедливо впливає на людей, які мають певні характеристики [Australian Human Rights Commission]. Цей тип передбачає дискримінацію за тими ж захищеними ознаками, що й пряма дискримінація, але для її

ідентифікації потрібна наявність правових норм, оціночних критеріїв, певних правил та стандартів, які були сформульовані за принципом нейтральності, та є загальними і поширюються абсолютно на всіх індивідів або груп. Процес ідентифікації непрямой дискримінації включає в себе такі етапи: 1) визначити, який вплив мають нейтрально означені правила чи норми на ситуацію на підґрунті статистичних даних; 2) здійснити порівняння ситуації, в яку потрапила певна група осіб, із обстановкою її відповідника, якщо після проведеного аналізу результати покажуть, що норми чи правила мають негативний вплив, то 3) потрібно дізнатися рівень значущості такого впливу від застосування критерію чи правила для певної групи; 4) визначити, чи норма/регламент є законними та обґрунтованими, та чи є вони слухними в правовому та демократичному суспільстві, чи є інші способи виконання правила чи норми, щоб уникнути обмеження прав. Адже такий негативний ефект призводить до помітного обмеження прав і свобод особи чи групи осіб. Також кількість осіб чи членів групи, яка постраждала від НІ має перевищувати кількість представників тої групи, з якою здійснюється порівняння [Пономарьов, 2014].

Дія Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» поширюється на такі сфери суспільних відносин як освіта, правосуддя, соціальний захист, громадсько-політична діяльність, державна служба та служба в органах місцевого самоврядування, трудові відносини, доступ до товарів і послуг, житлові відносини та інші сфери [Пономарьов, 2014].

Визначити дискримінацію можна за наступними принципами:

- існування котроїсь захищеної ознаки, за якою будуть порівнювати;
- недотримання прав і свобод;

- нестача правомірної, об'єктивно аргументованої цілі, заради досягнення якої проводиться порівняння;
- порушення принципу пропорційності між метою порівняння та методами її досягнення.

Антидискримінаційний закон або закон про недискримінацію посилається на законодавство, покликане запобігати дискримінації певних груп людей, яких часто називають захищеними групами або класами [Levit, 2012]. Антидискримінаційне законодавство варіюється залежно від видів дискримінації, які заборонені, а також груп, які захищені цим законодавством. Зазвичай ці типи законодавчих актів розроблені для запобігання дискримінації у сфері зайнятості, житла, освіти та інших сферах соціального життя. Закон про боротьбу з дискримінацією може включати захист груп за ознаками мови, статі, віку, раси, етнічної приналежності, національності, місця проживання, кольору шкіри, інвалідності, політичних та релігійних переконань, соціального походження, сімейного чи майнового стану, психічних захворювань або спроможностей, та інших (сексуальної орієнтації, гендеру, гендерної приналежності/вираження, характеристик статі).

Рівність та свобода від дискримінації визначаються як основні права людини Загальною декларацією прав людини (ЗДПЛ) [ЗДПЛ]. Хоча ЗДПЛ не є обов'язковою до виконання, країни зобов'язуються підтримувати ці права шляхом ратифікації міжнародних договорів про права людини. Конкретні договори, що стосуються антидискримінаційного законодавства, включають Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Міжнародний пакт], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Міжнародний пакт], Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Конвенція ООН] та Міжнародну конвенцію про ліквідацію усіх форми расової дискримінації [Міжнародна конвенція; Weiwei, 2004].

Європейський Союз прийняв кілька основних директив, спрямованих на протидію дискримінації: Директиву про расову рівність та Директиву про рівність зайнятості та Директиву про рівноправне ставлення. Вказані документи встановлюють стандарти, які необхідні для виконання всіма країнами-членами Європейського Союзу; однак кожна держава-член несе відповідальність за створення конкретного законодавства для досягнення цих цілей [Bell, 2008]. До антидискримінаційних актів ЄС відноситься також Хартія основних прав Європейського Союзу, Стаття 21 якої забороняє будь-яку дискримінацію, у тому числі за сексуальною орієнтацією [Закон України].

В українському законодавстві, а саме в Конституції України, в Статті 24, встановлені фундаментальні засади рівності та недискримінації: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [Конституція України]. Також у даній Статті говориться про основи гендерної рівності, яких мають дотримуватися громадяни України у всіх сферах життя: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства...» [Конвенція ООН].

Позитивні зміни в українській антидискримінаційній практиці спостерігаються в Проекті закону про працю від 28.12.2019 р., хоча станом на травень 2020 року він ще не був прийнятий. У Статті 6 Проекту нового Закону про працю вказано на заборону «будь-якої дискримінації у сфері трудових та

пов'язаних з ними відносин... пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від... статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації...» [Проект Закону про працю].

Також, у багатьох нормативних актах українського законодавства прописані основи недискримінації, наприклад в законі про освіту чи про державну службу. Але є два законодавчих акти, які найбільш чітко визначають дискримінацію та встановлюють рівень відповідальності за дискримінаційні практики. Це закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів» [Закон України] та «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [Закон України]. Але ці акти не можуть захистити представників ЛГБТ на законодавчому рівні, оскільки вони забороняють дискримінацію лише за ознаками статі та інвалідності.

Український законодавчий акт, який забороняє будь-яку дискримінацію по відношенню до всіх громадян без виключення, це Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [Закон України]. У цьому нормативно-правовому акті прописане визначення поняття дискримінації, а також її першорядні форми, але у переліку основних захищених ознак не вказано гендерної ідентичності чи то сексуальної орієнтації, вони латентно позначені як «інші ознаки». Отже, в законах України не існує першочергового, основоположного акту, який би ставив поза законом будь-які прояви стигматизації чи дискримінації ЛГБТ-людей.

2.1.1 Дискримінація за ознакою статі

Дискримінація за ознакою статі виникає тоді, коли через стать індивіда з ним поводяться менш прихильно, або не надають таких самих можливостей, як представнику/-ниці іншої статі. Гендерна дискримінація також формується, коли прописані правила чи політика організації обмежують у правах людину залежно від її статі без належного обґрунтування таких обмежень [Australian Human Rights Commission]. Зазвичай саме жінки найбільше зазнають

гендерної дискримінації, до них проявляють більш нерівноправне та відмінне ставлення, ніж до чоловіків, в освіті, кар'єрі, в економічній та політичній сфері тощо.

Дискримінація за ознакою статі може бути прямою та непрямю. Вона також може набувати форм віктимізації чи сексуальних домагань. Сексистське поводження та домагання є формами прямої дискримінації. До непрямой дискримінації внутрішні правила організації тощо.

2.1.2 Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ)

Концепція сексуальної ідентичності виникла наприкінці 19 століття. Гомосексуальна ідентичність як особистісна, так і політична категорія, з'явилася у другій половині 20 століття. Термінології, що використовувалася для опису сексуальності та гендеру, часто бракувало науково-обґрунтованого базису.

Британський сексолог Гевлок Елліс, наприклад, назвав людей, яких ми сьогодні б ідентифікували як гомосексуальних або трансгендерних, «сексуальні інверти», котрі визначалися ним як особи, що виявляють одностатевий потяг, а гендерна поведінка яких не узгоджується з їх статевою ідентичністю [Iovannone, 2018]. Німецький вчений та правозахисник Карл Ульріхс аналогічно використовував термін «Урнінг», яким він назвав третю стать, яка знаходиться між чоловіками та жінками, і позначає осіб, котрих сьогодні ми можемо охарактеризувати як гомосексуальні, трансгендерні люди або гендерквір. Чоловіки-Урнінги, за визначенням Ульріхса, були «чоловіками» з душами жінок, а жінки-Урнінги - «жінками» з душами чоловіків. Хоча слово «Урнінг» не закріпилось у вжитку, як сподівався автор, зараз цей термін вважається одним із найдавніших слів для опису «незвичайності» [Darling].

Термін «гомосексуал», введений у 1869 році угорським лікарем Карлом Марією Бенкерт, не користувався популярністю до початку ХХ століття. Гомосексуальні активісти середини ХХ століття віддавали перевагу терміну «гомофіл» над гомосексуалом, вважаючи його більш нейтральним та прийнятним варіантом, оскільки він усував слово "сексуальне", позитивно підтверджуючи прихильність до одностатевих потягів.

«Гей» виник як підпільний термін на початку ХХ століття і став широко використовуватися в 1960-х. Такому позначенню віддавало перевагу покоління Стоунволл, яке, всупереч попередникам, рідше сприймало геїв чи гомосексуальність як ганебний або ментальний дефект. Пост-Стоунволлські активісти прагнули сформулювати більш радикальну позицію, відсторонившись від образу респектабельності, який гомофільні організації прагнули розвивати. Хоча сьогодні позначення «гей» зазвичай застосовують до чоловіків, яких приваблюють чоловіки, він історично використовувався як більш широкий термін, що охоплював всю сукупність сучасного ЛГБТ-активізму. Наприклад, у 1970-х роках активістки Сильвія Рівера та Марша П. Джонсон говорили про «права геїв» або «гей-владу», посиляючись на їх вільне самовираження як вуличних королев кольору (яких сьогодні ми б називали трансгендерами). Пара заснувала організацію STAR (Street Transvestite Action Revolutionaries) як спосіб організувати безпритульних молодих людей-трансгендерів.

Термін «лесбійка» походить від назви грецького острова Лесбос, асоційованого з поетесою Сапфо, чий збережений твір лірично описує еротичну любов і потяг між жінками. Незважаючи на використання терміну «гей» як загального для гендерних та сексуальних меншин, поява жіночого руху середини та кінця 20 століття (також його називають другою хвилею феміністського руху США) дала гомосексуальним жінкам поштовх, щоб сформулювати, яким чином їхній досвід відрізнявся як від гетеросексуальних жінок, котрі склали у жіночому русі більшість, так і від гомосексуальних

чоловіків. Бетті Фрідан, перша президентка Національної організації жінок (НОЖ), називала лесбійок «Лавандовою загрозою», припускаючи, що їхня присутність перешкоджатиме досягненню цілей організації. Так само як і в організованому жіночому русі, лесбійки часто зазнавали стигматизації та явного сексизму в гей-організаціях пост-Стоунволлського періоду, таких як Фронт визволення геїв (GLF) та Альянс гей-активістів (GAA). Зі зростанням бісексуальних, трансгендерних і квір-рухів, терміни «гей» чи «гомосексуали» перестали вживати як скорочення для позначення всього спектру сексуальних та гендерних меншин, створивши чотирибуквенний ЛГБТ-активізм. Ці рухи 1990-х років, незважаючи на несхожість, були пов'язані загальною темою сумніву, підважування та критики бінарностей особистості, таких як гомо/гетеро, чоловік/жінка, маскулінне/фемінне, а також норм гендеру та сексуальності. Вони також сформулювали поняття ідентичності, що характеризувалося комплексністю, незафіксованістю та мінливістю.

Термін «трансгендер» був впроваджений та популяризований такими активістами, як Кейт Борнштейн, Холлі Босуелл, Леслі Фейнберг та Рікі Вілчінс, щоб створити коаліцію тих, хто не вписується у гендерні бінарності або заперечують панівні гендерні норми та очікування. Термін «трансгендер» також був прийнятий особами, які не ототожнювали себе з позначенням «транссексуал», через асоціацію з медичним переходом через гендерну бінарність.

Дискримінація за ознакою гендерної ідентичності відбувається, коли у подібній ситуації до людини ставляться менш схвально, ніж до іншої, через її гендерну ідентичність, зовнішність, манери та інші особистісні гендерні характеристики [Australian Human Rights Commission]. Ілюстрацією такої дискримінації може бути ситуація, коли продавець відмовляється обслуговувати людину, яка виглядає як жінка, але має грубий чоловічий голос.

Існує кілька способів визначення та ідентифікації дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації. Дискримінація за ознакою сексуальної

орієнтації включає будь-яке розрізнення, у тому числі виключення, обмеження чи преференцію на основі сексуальної орієнтації, що призводить до погіршення визнання прав людини та основних свобод [OHRC, 2006]. Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації трапляється, коли в рівноцінній ситуації до людини ставляться менш сприятливо, ніж до іншої, оскільки вона має гомо- чи бісексуальну орієнтацію [Australian Human Rights Commission]. Наявним прикладом може слугувати ситуація, коли чоловіка-працівника не підвищили до більш вищої посади, тому що він бісексуал.

Дискримінація може приймати різні форми. Дискримінація через сексуальну орієнтацію може бути прямою або непрямую, коли людина або організація ставиться до іншої людини нерівноцінно або інакше через сексуальну орієнтацію. Вона також може набувати форми віктимізації чи сексуальних домагань. Пряма дискримінація ЛГБТ-людей характеризується менш сприятливим, порівняно з гетеросексуалами, ставленням до представників ЛГБТ-спільноти за тих самих обставин. Прикладом прямої дискримінації за сексуальною орієнтацією може слугувати ситуація, коли працівник з упередженим ставленням до геїв забороняє вхід до закладу особі, про гомосексуальну орієнтацію якої він знав до того. Деякі форми дискримінації часто можна виявити лише після вивчення всіх обставин. Самі окремі вчинки можуть бути однозначними або віддалено пояснені, але якщо розглядати їх як частину більшої картини, то можна зробити висновок, що дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації була наявною у поводженні з людиною [OHRC, 2006]. Водночас визначити, чи справді дискримінація була фактором у тій чи іншій ситуації, може бути доволі важко. Тому люди, які зазнали дискримінації за сексуальною орієнтацією, можуть вимагати розслідування та аналізу контексту ситуації, включаючи наявність порівняльних доказів (спосіб поводження з іншими тощо). Наприклад, організація повинна обґрунтувати недискримінаційну причину неприйняття на роботу людини.

Домагання через сексуальну орієнтацію також є формою дискримінації за ознакою СО. Сексуальні домагання - це юридичний термін, який позначає небажану словесну чи фізичну поведінку сексуального характеру. Цькування включає будь-яку сексуально мотивовану поведінку, яку потерпіла особа вважає образливою. Жінки та дівчата можуть стати жертвами сексуальних домагань вдома, на робочому місці, у школі та в інших громадських місцях. Хлопці також можуть бути жертвами сексуальних домагань, при цьому тими, хто здійснює насильницькі дії майже завжди виступають чоловіки. Це ілюструє, що сексуальне насильство випливає з верховенства чоловіка над тим, що вважається недооціненим, або тим, що може піддаватися домінації через тілесні практики. Важливо підкреслити наслідки цієї патріархальної влади, яка виражається у всьому, що вважається недооціненим та ієрархізованим цим верховенством.

Прикладами сексуальних домагань по відношенню до осіб гомо- чи бісексуальної орієнтації можуть бути:

- використання гомофобних епітетів, наклепів або жартів;
- коментарі, що висміюють людей через їх сексуальну орієнтацію, або їх одностатевого партнера;
- гомофобні вигуки імен, "прізвиська" або зауваження;
- виділення окремої людини для «глузувань» або жартів, пов'язаних із сексуальною орієнтацією;
- натяки щодо сексуальної орієнтації людини;
- розповсюдження або розміщення гомофобних, зневажливих чи образливих знаків, карикатур, графіті, малюнків чи інших матеріалів;
- небажані торкання сексуального характеру;
- питання про особисте приватне життя, про сексуальну історію чи орієнтацію.

Сексуальна орієнтація та сімейний стан людини - це особисті характеристики, які можуть або не можуть бути відомі іншим. Хоча гетеросексуальні особи можуть не турбуватися, що інші знають їх сексуальну орієнтацію чи сімейний стан, все ж для бісексуалів, геїв чи лесбійок відкритість цієї інформації є досить важливою. Індивіди та пари, які ідентифікують себе або ідентифікуються іншими як геї, лесбійки чи бісексуали, зіткнулися з історично невігідним становищем та продовжують зазнавати явної чи непомітної дискримінації, цькування, словесного та фізичного насильства. Як результат, вони можуть приховати свою сексуальну орієнтацію або ділитися інформацією лише з певними особами. Коментарі та запитання про особисте або романтичне життя людини, такі як про сімейний стан, про те, чи будуть у них діти, з ким вони зустрічаються, куди виходять увечері у вихідні або кого вони вважають привабливим, можуть бути недоречними, особливо якщо людина висловила чи виявила дискомфорт або уникала відповіді. Неодноразові коментарі подібного характеру можуть означати сексуальні домагання, або ставити людей в незручне положення. Для ЛГБТ-людей це становить домагання або створює негативне середовище, що стосується сексуальної орієнтації. Якщо ЛГБТ-особи не розкрили свою сексуальну орієнтацію, така поведінка змушує їх або розповісти, або заперечити свою сексуальність. Тому такі дії в бік представників ЛГБТ є небажаними і можуть здатися загрозливими. Це може бути способом підбурювача просигналізувати про те, що він знає чи підозрює їх сексуальну орієнтацію та може розкрити її іншим. Такі практики використовують справжні страхи дискримінації, домагань чи насильства, які, можливо, в першу чергу спонукали людину приховувати свою сексуальну орієнтацію. Лесбійки, бісексуали та гомосексуали, як і деякі інші групи, страждають від негуманних стереотипів, які представляють їх не як повноцінних людей, а лише з точки зору сексу, спотворюючи та перебільшуючи його роль в їхньому житті. Таким чином, цей зразок коментаря чи запитання може бути

сприйнятий як непристойний інтерес до їх сексуального життя, ґрунтуючись на стереотипах щодо їх сексуальної орієнтації [OHRC, 2006].

Сексуальні домагання поширюються за межі вулиці, робочого місця чи іншого фізичного простору, в якому можуть знаходитися особи всіх статей та гендерних ідентичностей, і вони часто присутні у віртуальному світі. Часто жінки та ЛГБТ-люди зазнають цькування в соціальних мережах. Незважаючи на всі переваги, які соціальні медіа привносять у здійсненні підтримки та популяризації толерантного ставлення до ЛГБТ-спільноти, анонімність соціальних мереж також створює додаткову платформу для знущань над людьми різного гендеру чи сексуальної орієнтації. Громадські активісти закликають представників популярних соціальних мереж захистити вразливих осіб та запроваджувати міри відповідальності за розпалювання насильства, расизму та сексизму в Інтернеті.

Дослідники визначають віктимізацію як процес перетворення особи чи групи осіб на реальну жертву, а також результат такого процесу [Іванов, Джужа, 2006]. Віктимізації можуть піддаватися ті особи, які поскаржились до правоохоронних органів на дискримінацію за ознакою СОГІ. Для прикладу може слугувати ситуація, коли працівниця з гомосексуальною орієнтацією заявила про дискримінацію з боку менеджера компанії, і організація відмовляє їй у користуванні послугами, доступними для інших працівників.

2.2. Дискримінація ЛГБТ і права людини у світі: факти та емпіричні показники

Кожна людина, незалежно від своєї статі, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, заслуговує на рівний доступ до можливостей та послуг, і їх права та безпеку слід захищати. Водночас люди, які відносять себе до ЛГБТ, є одними з найбільш маргіналізованих та виключених членів суспільства. Вони особливо вразливі до стигми, насильства та дискримінації

через їх реальну або сприйняту сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Це може мати тривалі наслідки для їх соціального та психологічного здоров'я та мати істотний негативний вплив на суспільство в цілому.

Юридичні виклики, упереджувальні соціальні норми та практики щодо людей, які ідентифікуються як ЛГБТ, підживлюють стигму, дискримінацію та насильство, часто до надзвичайного високого рівня. Проблеми, пов'язані з ідентифікацією як ЛГБТ, часто поєднуються з іншими факторами відчуження, такими як вік, раса та релігія, роблячи гендерну дискримінацію ще більш вираженою. Інколи стигматизацію та дискримінацію по відношенню до ЛГБТ-осіб здійснюють найбільш соціально значущі люди, наприклад, ровесники, батьки, вчителі або релігійні лідери. Водночас такі групи можуть виступати потужними рушіями суспільних змін, які стимулюватимуть більшу соціальну інклюзію представників ЛГБТ-спільноти.

Стигма та дискримінація можуть негативно вплинути на права людей ЛГБТ. Кожен представник ЛГБТ-спільноти має право жити вільно від насильства та дискримінації, водночас остання призводить до цькування, від яких часто страждає саме молодь, що відображається у низькій самооцінці та частих самогубствах. Дискримінація та стигматизація можуть також обмежити можливості працевлаштування для ЛГБТ-людей. У деяких контекстах, ЛГБТ-самоідентифікація розглядається як виклик та може призвести до підвищеного ризику бездомності або до більшої ймовірності працювати в сфері проституції як засобу для виживання. Молодь ЛГБТ піддається більшому ризику загроз та словесного, фізичного і сексуального насильства, і часто не може отримати допомогу та підтримку від тих, чиїм обов'язком є захист суспільства. Часто виникають додаткові виклики в доступі до належних послуг з питань сексуального здоров'я через дискримінацію або недостатній досвід серед постачальників послуг. Статеве виховання часто є гетеронормативним (розглядаючи гетеросексуальність як норму в суспільстві) і не відповідає потребам ЛГБТ-людей [Plan International].

За останні 10 років ЛГБТ-спільнотою було досягнуто значного прогресу у здобутті рівності та визнання, хоча численні дослідження й продовжують засвідчувати проблеми та утиски ЛГБТ людей у всьому світі. Виконавчий директор організації Human Rights Watch Кеннет Рот говорить про досягнення ЛГБТ-спільноти та аналізує проблеми, які потребують вирішення у різних країнах світу [World Economic Forum, 2015].

Незважаючи на величезну підтримку ЛГБТ-спільноти правозахисниками, громадянською більшістю та урядами деяких країн, в останні роки все ж у декількох країнах спостерігалось значне обмеження прав ЛГБТ. Значною мірою це пов'язано з більшою видимістю ЛГБТ-спільноти в суспільствах, які почали визнавати їх права. Але ЛГБТ-люди також є зручними цапами-відбувайлами для борців за владу, які намагаються заручитися підтримкою більш консервативних секторів суспільства. Незалежно від того йдеться про Уганду, Нігерію чи Росію, рішення про утискання прав представників ЛГБТ-спільноти є результатом серйозних викликів режиму, пов'язаних із широко розповсюдженою корупцією, авторитаризмом та зловживанням владою [World Economic Forum, 2105]. Статус ЛГБТ-спільноти – це хороший лакмусовий тест на статус прав людини в суспільстві в широкому розумінні. Якщо права ЛГБТ-людей порушуються, то можна бути певними, що права інших меншин та членів громадянського суспільства незабаром також опиняться під загрозою. Наприклад, в Уганді, представники ЛГБТ-спільноти є своєрідними «цапами-відбувайлами» – гомосексуальність тут взагалі вважається іноземним імпортом, а не частиною традиційної культури. Іронія цієї ситуації полягає в тому, що в значній мірі гомофобія в Уганді є результатом втручання добре фінансованого євангельського руху США, а діючі заборони є продовженням заборон одностатевих відносин часів британської колонізації. Частина суспільства вважає, що саме західна культура популяризує і нав'язує гомосексуальність як норму в інших культурах, забуваючи про те, що «інакша» сексуальність існувала завжди.

Соціальні трансформації в напрямку лібералізації суспільства призвели до більшого визнання ЛГБТ та їх прав, більш справедливих відносин між гендерами, революції прав в цілому та більшої поваги до самостійності особистості. У цьому контексті спостерігалися більш часті камінг-аути представників ЛГБТ, вони отримували підтримку від свого близького оточення, що надалі сприяло формуванню суспільного сприйняття та інтенсифікації соціальних змін. Завдяки новим медіа ЛГБТ-спільнота стала більш видимою. У масовій культурі, зокрема, фільмах та серіалах з'явилося значно більше персонажів з різними гендерними ідентичностями та сексуальними орієнтаціями. Марші рівності за права ЛГБТ стали більш масовими та почали проходити у багатьох містах України. Все це сприяє більшому включенню ЛГБТ-спільноти у інформаційний простір, змінює соціальне сприйняття та зменшує поляризацію між «ми – вони». Можна сказати, що таке висвітлення чи то позитивна популяризація питань ЛГБТ-спільноти змінює громадському думку в бік більш позитивного сприйняття і толерування ЛГБТ-людей. Однак тривалий страх перед «іншим» все ще присутній, і часом призводить до посилення націоналізму, антимиграційних настроїв та активізації радикальних ультраправих рухів.

ЛГБТ-представники у більшій мірі зазнають насильства, дискримінації, домагань та погроз через їх сексуальну орієнтацію. Хоча багато суспільств досягли значних успіхів у адвокації прав людини, ЛГБТ-спільнота бореться за глобальне визнання та недискримінацію.

Одностатеві шлюби та партнерства зараз є реальністю у більшості країн Західної Європи та Північної й Південної Америки, а також у Південній Африці, Австралії та Новій Зеландії. Водночас деякі уряди рухаються у зворотному напрямку та обмежують права ЛГБТ-спільноти. Яскравим прикладом цього у минулому році стала Кенія, верховний суд якої одноголосно підтримав закон, що карає одностатевий секс терміном ув'язнення до 14 років. Хоча раніше суди Кенії домагалися розширення прав гомосексуальних людей, наприклад, дозволяючи адвокатській групі,

Національній комісії з прав людини та геїв, зареєструватися як неурядова організація та заборонити поліції піддавати людей, підозрюваних у гомосексуальних зв'язках, анальним іспитам [Lester Feder, 2019].

У червні 2019 року у Ботсвані був скасований закон про содомію. Ангола ліквідувала свій закон про содомію у січні того ж року та прийняла законодавство, яке карає дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації, до двох років позбавлення волі. У квітні 2019 в Брунеї набув чинності закон, за яким гомосексуальність та порушення подружньої вірності караються смертю через побиття камінням. Захисники прав людини стурбовані тим, що закон про побиття камінням за гомосексуальність буде скасовано. І хоча правитель країни переконує міжнародну спільноту в накладенні мораторію на виконання закону, правозахисники стурбовані іншими наслідками такої законотворчості: зміцненням ісламських угруповань в сусідніх країнах, таких як Індонезія та Малайзія. В обох цих країнах спостерігалися випадки, коли одностатеві пари були відшмагані в покарання за гомосексуальність.

Тайвань здобув першість в Азії, коли дозволив одностатевим парам одружуватися, законодавство було прийняте в травні 2019. Однак це відбулося під тиском судів, і закон не передбачає повної рівності, оскільки можливості одностатевих пар усиновлювати дітей обмежені. Але все одно цей закон є великою перемогою після багаторічної кампанії за права гомосексуальних людей. Варто зазначити, що лідер Тайваню повністю підтримує такий крок країни до справжньої рівності.

Різкий поворот в бік обмеження прав ЛГБТ-спільноти в останні роки відбувся у Китаї. До недавнього часу уряд дозволяв ЛГБТ-активізм доти, доки такі дії не набували надто політичного характеру. ЛГБТ-рух здобув кілька важливих перемог, передусім йдеться про рішення суду проти конверсійної терапії, спрямованої на зміну сексуальної орієнтації людини з гомо- на гетеросексуальну. Але останнім часом і тут спостерігаються тривожні тенденції: китайські чиновники почали відмовляти групам, які виступають за права геїв, у дозволі на реєстрацію як неурядових організацій, посилаючись на

«етичну стурбованість», поліція переслідує ЛГБТ-активістів, зростає цензура в ЗМІ. Перед початком прокату біографічного фільму про Фредді Мерк'юрі «Богемна рапсодія» з нього були вирізані всі згадки про одностатеві стосунки і діагноз СНІД [Lester Feder, 2019].

Насильство з боку поліції, спрямоване на геїв, було зафіксоване позаминулої зими в Росії, в регіоні Чечні, де за останні два роки було викрадено та піддано тортурам понад 100 людей. У січні 2019 року Російська мережа ЛГБТ заявила, що задокументувала щонайменше 19 нових випадків, і слідство Human Rights Watch встановило, що останніми методами катувань були електричний струм та тілесне насильство. Російські правозахисні органи не до кінця розслідували ці випадки жорстокого поводження, незважаючи на обіцянки, в той час як активісти ЛГБТ-мережі допомогли понад 150 людям втекти з регіону через постійні загрози.

Також частково обмеження ЛГБТ-прав спостерігалось і в Європейському Союзі. У Болгарії суди почали відмовляти у законному визнанні трансгендерних людей, тоді як у Польщі були встановлені правила, які забороняють процедуру ЕКЗ для лесбійських пар та незаміжніх жінок. Незважаючи на такі важливі перемоги минулого року як постанова верховного суду Євросоюзу про визнання деяких прав одностатевих пар, одружених за кордоном, зростання активності крайньо правих партій на всьому континенті може загрожувати реалізації такого захисту.

У минулому році Еквадор став останньою країною в Америці, яка визнала право одностатевих пар на шлюбну рівність рішенням конституційного суду країни. Також суд Коста-Ріки зобов'язав прийняти законодавство про рівність шлюбів протягом 18 місяців. Чилі та Уругвай нещодавно оновили закони про визнання різних гендерних ідентичностей. А Карибський суд справедливості в Гайані відмінив закон, який накладав кримінальну відповідальність за носіння одягу, що не відповідає статі. Але шлюбна рівність - це вже реальність для більшості людей, що живуть у Північній та Південній Америці.

Незважаючи на спроби папи Франциска більш толерантно налаштувати католицьку церкву по відношенню до ЛГБТ-людей, Святий Престол залишається потужною опозиційною силою, яка виступає проти ЛГБТ. Ватиканський комітет з питань освіти видав декларацію, що заперечує "заклики до публічного визнання права вибору свого гендеру та безлічі нових типів союзів". Ця перспектива також змусила ватиканських дипломатів в Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних органах рішуче виступати проти використання слова "гендер" у міжнародних угодах.

Глобальний лідер у просуванні прав ЛГБТ при президентстві Барака Обами, США повернули у зворотному напрямку під керівництвом адміністрації Трампа. Державний департамент у 2019 році тісно співпрацював з анти-ЛГБТ-організаціями і систематично виступав проти використання таких слів, як "гендер" у резолюціях ООН.

В Індії у вересні 2019 року було внесено історичну постанову, що порушила закон часів колоніалізму, який криміналізував гей-секс, та завершила юридичний бій, розпочатий майже 20 років тому. Завдяки постанові Верховного Суду 2014 року, яка встановила широкий захист для трансгендерних людей, Індія зараз є світовим лідером у галузі юриспруденції, що захищає права геїв, лесбійок та трансгендерів. Серед відомих кандидатів, що балотувались на посади на травневих виборах 2019 р., були трансгендерні люди, і нещодавня постанова нижчого суду припускає, що є можливість здобути шлюбну рівність для одностатевих пар в Індії [Lester Feder, 2019].

Розуміння підтримки, толерування чи неприйняття ЛГБТ лежить в основі усвідомлення насильства, дискримінації та безлічі негативних наслідків, що виникають внаслідок виключення та несправедливого поводження. На сексуальні та гендерні меншини у всьому світі значно впливають стереотипні погляди, переконання та упередження оточення. Низький рівень прийняття пов'язаний із знущаннями та насильством, проблемами фізичного та психічного здоров'я, дискримінацією у працевлаштуванні та недостатнім представленням на посадах місцевого

самоврядування. Крім того, виключення ЛГБТ-людей може призвести до зниження рівня продуктивності робочої сили та зниження прибутковості бізнесу.

Рівень прийняття ЛГБТ-людей та захисту їхніх прав зростав в усьому світі з 1980 року, але згідно з новими дослідженнями Інституту Вільямса в Школі юридичних наук Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, їх визнання стало більш поляризованим. У дослідженні було використано дані, зібрані з глобальних та регіональних опитувань громадської думки з 174 країн у період між 1980 та 2017 рр. [Flores, 2019].

Порівняння відбувалося на основі Індексу прийняття, що визначається як ступінь сприйняття ЛГБТ-людей у позитивному та інклюзивному аспекті, включаючи як індивідуальні оцінки ЛГБТ-спільноти та її членів, так і позиції щодо ЛГБТ-прав. Отже, прийняття - це широке поняття, яке охоплює соціальні переконання щодо ЛГБТ-людей, а також переважаючу думку щодо законів та політики, котрі стосуються захисту ЛГБТ від насильства та дискримінації, а також сприяння їх рівності та добробуту.

Дослідження виявило, що у 131 країні рівень прийняття ЛГБТ збільшився, у 16 країнах зафіксовано зниження показника, а 27 країн не зазнали змін Індексу прийняття. На карті, що зображує збільшення та зниження рівня прийняття у світі, Україна має незначне зниження у прийнятті ЛГБТ-спільноти. Якщо у 2013 році Індекс прийняття в Україні становив 3.8, то вже у 2017 році цей показник зменшився до 3.3. Для порівняння – найвищий, за розрахований за вже удосконаленим індексом, рівень сприйняття ЛГБТ-спільноти за останній період має Ісландія – 8.9; найнижчий у Таджикистану – 1.6 (додаток 1). За словами головного автора звітів Ендрю Флореса, Глобальний індекс прийняття забезпечує послідовний та порівняльний спосіб вимірювання ставлення та його зміни, який допоможе краще зрозуміти включення ЛГБТ-людей у різні сфери соціального, економічного та політичного життя.

Дослідження засвідчує, що соціальне сприйняття ЛГБТ-людей впливає на їх фізичне та психічне здоров'я, успішне працевлаштування та політичну участь, а їх соціальне виключення може призвести до знущань, насильства та домагань. Також дослідники встановили, що існує зв'язок між соціальним сприйняттям ЛГБТ і юридичною інклюзивністю, тобто прийняттям законів про декриміналізацію гомосексуальності, визнанням одностатевих стосунків та захистом у працевлаштуванні. Дослідження також встановило, що більша свобода преси корелює з більшою юридичною інклюзивністю ЛГБТ-спільноти, що свідчить про вплив мас-медіа на рівень сприйняття ЛГБТ. Також були зроблені висновки, що чим вищою є включеність ЛГБТ-людей у соціальні процеси, тим більшим є економічний розвиток та показники. Отже, результати досліджень показали, що лише незначна частина країн має досить високі показники зниження рівня сприйняття представників ЛГБТ спільноти, і загалом це суспільства з переважанням консервативних традицій та релігії.

У 2001 році Нідерланди стали першою країною, яка ввела цивільний шлюб для одностатевих пар. За нею послідували інші країни. Сьогодні в світі існує 28 країн із рівністю шлюбів - останнім часом приєдналися Австрія, Еквадор та Тайвань - Коста-Ріка, як очікується, приєднається до цього списку у 2020 році. Ще чотирнадцять країн законодавчо дозволили цивільні союзи або зареєстровані партнерства для одностатевих пар. У деяких випадках цивільні союзи або зареєстровані партнерства забезпечують однакові права та обов'язки цивільного шлюбу і відрізняються лише назвами; до країн з такими законами належать Хорватія, Греція, Словенія та Швейцарія. В інших випадках цивільні союзи забезпечують лише частину таких прав [Human Rights Watch, 2019].

Інтерактивна карта, розроблена дослідниками Human Rights Watch відображає чинне законодавство щодо одностатевих шлюбів, цивільних союзів та зареєстрованих партнерств по всьому світу (додаток 2). Також, карта позначає, яким чином були здобуті такі закони, це – законодавчий шлях, судовий, референдум/законодавчий, судовий/законодавчий. Мапа позначає

країни, що законодавчо дозволяють одностатеві шлюби – це Канада, США, Мексика, Бразилія, Аргентина, Тайвань, Австралія, Південна Африка та ще 21 країна; цивільні союзи – Чилі, Німеччина, та ще 11 країн. Одностатеві шлюби зараз є законними у переважній більшості країн Західної Європи.

Дослідження, проведене центром Pew Research Center у 2015-2017 роках, охопило 56 тисяч респондентів (віком від 18 років) у 34 країнах Західної, Центральної та Східної Європи [Pew Research Center, 2018]. Більшість дорослого населення у 15 країнах Західної Європи, опитаних дослідницьким центром, підтримують одностатеві шлюби. Найбільшою така підтримка є у Швеції (88%), Данії (86%), Нідерландах (86%), Італії (59%) та Швейцарії (75%) (додаток 3).

Більшість опитаних прихильно ставляться до одностатевих шлюбів у всіх західноєвропейських країнах, і майже всі ці країни узаконили вказану практику. Громадські настрої значно відрізняються в Центральній та Східній Європі - більшість опитаних виступають проти дозволу гомосексуальним людям одружуватися на законних підставах. Наприклад, лише 5% росіян та 9% українців заявляють, що прихильно ставляться до одностатевих шлюбів, згідно з опитуваннями, проведеними відповідно у 2015 та 2016 роках. Показники у Польщі (32%) та Угорщині (27%) є вищими, хоча поляки і угорці, які підтримують одностатеві шлюби, залишаються в меншості (додаток 3). Чехія є єдиною країною з 19 опитаних у Центральній та Східній Європі, де більшість дорослих (65%) підтримують одностатеві шлюби. Однак жодна країна Центральної чи Східної Європи – навіть Чехія – не дозволяє одностатевим парам законно укласти шлюб. Проте Чехія, разом з Хорватією, Естонією, Угорщиною та кількома іншими країнами в регіоні, дозволяє цивільні союзи. Греція приєдналася до цього списку наприкінці 2015 року, коли погодилась розпочати визнання одностатевих цивільних партнерств, незважаючи на протидію Грецької православної церкви. Словенія також надає право на цивільні союзи, але виборці відхилили референдум 2015 року, який би узаконив одностатевий шлюб. Водночас Ірландія стала першою в світі

країною, яка у 2015 році схвалила одностатеві шлюби шляхом народного голосування.

Результати опитування свідчать про те, що регіональний поділ Європи в питанні ставлення до одностатевих шлюбів може зберігатись і в майбутньому: у більшій частині Центральної та Східної Європи респонденти віком від 18 до 34 років не підтримують легалізацію одностатевих шлюбів майже на тому ж рівні, що і населення старше 34 років (додаток 4). Так, зокрема, у Швеції лише 5% молоді (віком від 18 до 34 років) та 7% дорослого населення (старші за 35 років) виступають проти легалізації одностатевих шлюбів у своїй країні. Натомість в Україні 85% старших респондентів ставляться вороже до одностатевих партнерств. Молодь України майже так само як і доросле населення, виступає проти одностатевих шлюбів (82%). За цим показником, українці всіх вікових категорій майже в 12 разів частіше, ніж шведи, висловлюються щодо легалізації одностатевих шлюбів. Ця закономірність справедлива і щодо регіону: молоді люди майже в усіх країнах Центральної та Східної Європи набагато консервативніші щодо цього питання порівняно з молодшим та старшим населенням Західної Європи.

Незважаючи на те, що у світі спостерігається все більше сприйняття ЛГБТ-людей і більша їх видимість у ЗМІ та громадському житті, багато представників ЛГБТ все ще зазнають дискримінації, домагань та насильства на роботі, у школі та в соціальних ситуаціях. Наприклад, за 2018-2019 роки у Великобританії було зафіксовано 14491 злочин на ґрунті ненависті до гомосексуальних та транссексуальних людей. Ще поліція зафіксувала 2333 злочини проти трансгендерних людей через їх гендерну ідентичність. За вказаний час зведені показники дуже зросли, що пояснюється вдосконаленими методами повідомлень та запису злочинів. Британські політики одним із способів сприяння зменшенню ворожості, спрямованої на ЛГБТ-людей, вважають навчання дітей інклюзивності та виховання толерантності до інакших гендерних чи сексуальних ідентичностей з раннього віку. Але спроби додати більше ЛГБТ-інклюзивних навчальних програм

призвели до того, що деякі батьки не дозволяють своїм дітям відвідувати такі класи через власні консервативні релігійні погляди [Stewart, 2019].

Спеціальний Євробарометр "Дискримінація в Європейському Союзі" включає детальні дані держав-членів про соціальне сприйняття ЛГБТ та уявлення про дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак. Зібрані за 2019 рік дані свідчать про те, що ставлення до ЛГБТ-людей та їх стосунків стали більш позитивними порівняно з 2015 роком. Більшість європейців погоджується, що гомосексуальні люди повинні мати рівні права з гетеросексуалами (76%), також 72% опитаних вважає, що немає нічого дивного в одностатевих стосунках. 69% респондентів вважають, що одностатеві пари мають право на офіційний шлюб. Майже половина опитаних європейців, вважає доцільним вказувати третю стать в офіційних документах. Лише незначна частка респондентів висловлює думку, що зусилля влади по боротьбі з дискримінацією в їх країні є ефективними. Водночас, більшість опитаних, погоджується з тим, що шкільні дисципліни та навчальні матеріали повинні включати інформацію про різноманітність [Eurobarometer, 2019].

2.3. Становище ЛГБТ-спільноти в Україні: ідентифікація чинників стигматизації та дискримінації

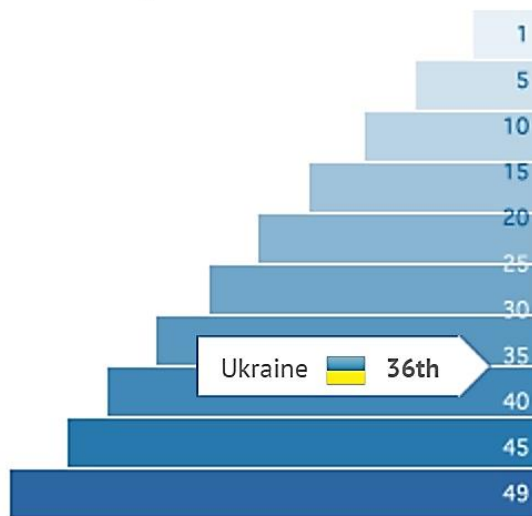
На сьогодні неможливо визначити точну кількість ЛГБТ-людей в Україні. Велика кількість стигматизуючих практик, з якими стикаються представники ЛГБТ, свідчить про те, що вони зазвичай приховують свою сексуальність та гендерну ідентичність. Високий рівень упередженого ставлення та стигматизації, а також недосконале законодавство щодо захисту від дискримінуючих дій, спричинили значний рівень дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. За результатами моніторингу Центру «Наш Світ» у 2019 році зафіксовано 369 інцидентів на основі гомофобних дій, дискримінації та порушень прав ЛГБТ-людей в

Україні. Найбільша кількість таких випадків була зафіксована у Києві, Харкові, Херсоні та Одесі. Серед видів порушень переважали моральні кривди, погрожування, приниження людської гідності, фізичне насильство різного рівня тяжкості, вимагання, незаконне розголошення конфіденційної інформації [Центр «Наш Світ», 2020].

Міжнародна асоціація геїв, лесбійок, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ILGA) кожного року проводить моніторинг країн на предмет дотримання прав людини та прав ЛГБТ-людей. За їх даними можна проаналізувати становище ЛГБТ-спільноти як окремо у кожній країні, так і загалом у світі. Асоціація будує рейтинги країн, з огляду на те як закони та політика кожної держави впливають на життя ЛГБТ-людей. У рейтингу зафіксовані юридичні стандарти країни для порівняння з її європейськими сусідами, але цифри не відображають всіх реалій. Асоціація відстежує кожну країну, використовуючи широкий спектр показників: від рівності, сімейних питань та мови ворожнечі до законного визнання гендерної приналежності, свободи вираження поглядів та прав на притулок.

За статистичними даними ILGA, серед європейських країн за шкалою від 0% (грубі порушення прав людини, дискримінація) до 100% (повага до прав людини, повна рівність) Україна займає 36 позицію [ILGA-Europe, 2020].

Place
Among 49
European countries

За аналізом українського законодавства та статистичними даними ILGA-Europe, із усього переліку критеріїв, Україна лише на 22% захищає та забезпечує права людини ЛГБТ-особам. Законодавчо рівність та недискримінація ЛГБТ-людей регулюється тільки в сфері зайнятості та в «Плані дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». В Україні також відсутні нормативно-правові акти, які б забороняли мову ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті, надавали притулок тим особам, які є біженцями через їх гендерну ідентичність чи сексуальну орієнтацію. Уряд не досягнув прогресу у виконанні Національної стратегії з прав людини, відповідного Плану дій на 2015-2020 роки та їх розділів, що стосуються прав ЛГБТ, включаючи права ЛГБТ-сімей та злочини на ґрунті ненависті. У 2019 році, хоча й з меншою силою, продовжилася антигендерна кампанія, в якій до влади висувалися вимоги заборонити «гомосексуальну пропаганду» та «захистити традиційну сім'ю». Незалежний експерт ООН з питань захисту від насильства та дискримінації на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності наголосив на тому, що українське законодавство є компетентним, але країні не вистачає його реалізації; що ЛГБТ-люди за великим рахунком змушені приховувати свою ідентичність через страх стигматизації та дискримінації; що напади на громадські події

викликають серйозне занепокоєння; і що політичні лідери повинні виявляти громадську підтримку ЛГБТ-спільноті. Також важливо зазначити, що як тільки ЛГБТ-особи намагаються стати видимими в суспільстві, вони стикаються з ворожими групами людей, які реагують на це насильством. За даними ОБСЄ, у 2017 році злочинів на ґрунті ненависті до гомосексуальних та транссексуальних людей було зафіксовано 11%, але вони становили половину протокольних випадків фізичного насильства. Ворожість з боку крайніх правих груп, що підсилюють ненависть, наражають на значні ризики ЛГБТ-представників та їх правозахисників. За інформацією за 2019 рік, в Україні діє приблизно 20 радикальних правих угруповань, які чинять суспільно небезпечні дії гомофобного та трансфобного характеру, зокрема переслідують представників ЛГБТ-спільноти, скоюють фізичне насильство над ними, цькують та шантажують [UNHR].

В Україні неможливо офіційно узаконити одностатеві стосунки, адже на законодавчому рівні встановлено, що шлюб заснований на вільній згоді жінки і чоловіка. Відповідно до «Плану дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року», законопроект про зареєстровані цивільні партнерські стосунки для гетеросексуальних та гомосексуальних пар з урахуванням майнових та немайнових прав мав бути розроблений ще у 2017 році. Згідно з наказом №479 Міністерства охорони здоров'я від 2008 р., транссексуальним особам, які перебувають у різностатевих стосунках, забороняється подавати заявки на усиновлення на підставі діагнозу F64. Відповідно до «Плану дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року», Міністерство опублікувало 13 лютого 2017 року проект наказу, який вилучає із списку заборонених ряд діагнозів, включаючи F64. Під час публічних консультацій цей проект наштовхнувся на сильний опір з боку церковних та релігійних організацій. Наразі Міністерство все ще не визначилось зі схваленням цього наказу. Однак трансгендерні люди мають право на медикаментозне запліднення. Законодавчі акти надають

доступ до такого лікування всім жінкам, незалежно від їх сексуальної орієнтації чи статусу транссексуальної особи. Тому за статистикою від ILGA-Europe, сімейне законодавство для ЛГБТ-осіб розвинуто лише на 13%.

За статистичними даними ILGA-Europe, лише на 34% українське законодавство відповідає стандартам європейської рівності, та дозволяє трансгендерним людям робити операції по зміні статі та змінювати ім'я.

В українському суспільстві діє повна свобода зібрань. Ця реалізація вільного волевиявлення стосується і ЛГБТ – їм, які й іншим українцям закон дозволяє проведення публічних заходів, зокрема, маршів рівності, а діяльність ЛГБТ-організацій не є забороненою. Також за нормативно-правовими актами, правозахисники ЛГБТ не перебувають у зоні будь-якого ризику, жодні закони не обмежують зовнішнє фінансування ЛГБТ-організацій та свободу вираження поглядів. Однак як свідчать події минулого року, наявність законодавчої бази не може захистити представників ЛГБТ-спільноти або правозахисників від суспільних реалій. Наприклад, були здійснені напади на учасників таких зібрань як Європейська лесбійська конференція та Марш рівності у Києві та Харкові, Транс-марш до Дня пам'яті трансгендерів у Києві, а також напад на відому ЛГБТ-активістку Олену Шевченко. За критеріями ILGA-Europe, українське законодавство на 83% забезпечує відкритий громадянський простір та захист ЛГБТ-людей від екстремістських нападів.

Отже, експертна думка щодо становища ЛГБТ-спільноти в Україні вказує на наступні невиконані зобов'язання держави за минулий рік: до антидискримінаційного закону не були додані ознаки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності; не були внесені зміни до Кримінального кодексу України, які б передбачали кримінальне покарання за злочини на підґрунті ненависті за ознакою СОГІ; не були означені медичні норми лікування інтерсексуалів; не відбулося просування вперед у питанні легалізації цивільних партнерств як для гомосексуальних, так і гетеросексуальних пар; не знято заборони на усиновлення трансгендерними людьми; не було

запроваджено шаблонів соціальної роботи з ЛГБТ-молоддю; не було прийнято основоположних принципів розслідування правоохоронними органами злочинів, що сталися на ґрунті ненависті, зважаючи на методологію ОБСЄ [UNHR].

ВИСНОВКИ

Ми розглянули концепцію стигматизації І. Гофмана, охарактеризували поняття стигми та в яких соціальних сферах його застосовують. Нами було визначено, що стигма обов'язково існує в соціальному контексті та впливає на суб'єктів відносин, описує їх взаємостосунки. Стигматизовані індивіди використовують різні стратегії управління власною ідентичністю. Стигматизація набуває різних форм у різні історичні періоди та є одним з важливих засобів здійснення соціального контролю. Ми розглянули концепт сексуальної стигми, використання якого надає пояснювальну схему для аналізу стигматизації гомосексуальних та бісексуальних людей. Вияснили, що культурна упередженість створює перешкоди та обмежує ЛГБТ-людей, чим закріплює сексуальну стигму. Сучасний науковий дискурс стигматизації ЛГБТ характеризується інтерсекційністю і відрізняється від вузького однофакторного тлумачення цього явища у минулому. Сьогодні дослідження стигматизації ЛГБТ ґрунтуються на побудові нових шляхів подолання стигми у різних соціокультурних контекстах.

Соціальна група, яка домінує в суспільстві, має більший авторитет та владу на ресурси, що уможливорює дискримінацію менш статусних груп. У роботі було визначено поняття дискримінації, її види та типи, сфери, на які розповсюджуються дискримінаційні практики, принципи їх визначення. Було проаналізовано міжнародні та українські нормативно-правові акти, які забороняють дискримінацію певних груп за попередньо визначеними захищеними ознаками. В українському законодавстві немає конкретного закону про недискримінацію, який би захищав представників ЛГБТ-спільноти. Було визначено поняття дискримінації за статтю та СОГІ, а також проінтерпретовано основні форми дискримінації ЛГБТ-людей, такі як сексуальні домагання та віктимізація. З використанням статистичних даних вітчизняних та порівняльних міжнародних досліджень ми розглянули становище ЛГБТ-спільноти в Україні та світі, та порівняли отримані факти.

Західні суспільства є більш відкритими до ЛГБТ-людей, на відміну від України. Про це свідчить глобальний Індекс прийняття ЛГБТ, де на перших місцях в рейтингу серед 174 країн знаходиться Ісландія, Нідерланди, Канада, Швеція, Великобританія, натомість Україна станом на 2019 рік займає 122 сходинку. Також статистичні дані за різні періоди, які надає Інститут Вільямса, свідчать про незначне зниження Індексу прийняття ЛГБТ в Україні, що може бути пов'язано з післяреволюційними подіями та євроінтеграційними процесами. До країн, які мають найнижче значення Індексу, належать Таджикистан, Азербайджан, Єгипет, Іран, соціальний устрій яких характеризується суворими консервативними традиціями, законами та релігією.

Країни, які мають високий показник прийняття ЛГБТ, на законодавчому рівні зазвичай так само сприятливо ставляться до ЛГБТ-спільноти. Про це свідчить інтерактивна статистика європейських країн від ILGA-Europe: найбільше визнають та законодавчо закріплюють за ЛГБТ права у таких країнах як Великобританія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Бельгія. Варто зазначити, що середній відсоток здобутих прав людини ЛГБТ серед цих країн утричі перевищує показник по Україні. Наше законодавство, як і в більшості країн Центральної та Східної Європи, не відповідає тим стандартам рівності, що існують у західних державах. Так, за дослідженням Pew Research Center щодо ставлення європейців до одностатевих шлюбів, саме населення центральних та східних країн виражало найбільше несприйняття одностатевих шлюбам, й українці виявилися однією з найбільш вороже налаштованих в цьому питанні націй. Тому за результатами дослідження ILGA-Europe на шкалі від порушення до повного дотримання прав ЛГБТ Україна посідає лише 36 місце серед 49 європейських країн.

Вище названі західноєвропейські країни, а також США, Канада, Бразилія, Аргентина та Австралія, які характеризуються найвищими показниками Індексу прийняття ЛГБТ, визнають рівність шлюбу та надають

ЛГБТ-людям право на реєстрацію своїх стосунків у формі офіційного шлюбу або цивільного союзу. Наразі в Україні не легалізовані одностатеві партнерства, але будемо сподіватися, що держава виконає «Плані дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини» та узгодить власне законодавство з міжнародними стандартами рівності.

Деякі провідні країни світу, такі як Велика Британія, Канада, Франція та інші, законодавчо підтримали дозвіл на усиновлення дітей одностатевим парам, натомість в Україні це питання поки не стоїть на порядку денному, а в більшості країн Євразії та Африки всиновлювати можуть тільки одинокі гомосексуальні люди, а не пари. В Україні, а також у Канаді, Чилі, Бразилії, Франції, Великобританії та ін. країнах, на законодавчому рівні закріплено заборону на дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності при працевлаштуванні, включаючи прийом на роботу, підвищення кваліфікації, звільнення тощо.

У країнах Західної Європи, порівняно з центральними та східними регіонами, існують закони, що забороняють мову ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті до ЛГБТ. Хоча порівняно з Великобританією, за минулий рік в Україні було зафіксовано в сотні разів менше злочинів по відношенню до ЛГБТ, така ситуація свідчить не про їх відсутність, а радше про непрацюючу систему подання скарг про дискримінацію. Ще однією причиною такої ситуації може слугувати високий рівень стигматизації та віктимізації ЛГБТ-людей, оскільки через вороже ставлення та упередження вони звикли приховувати свою сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність.

Українська ЛГБТ-спільнота є досить численною, вона змінюється вельми динамічно та вимагає рівності у правах з іншими соціальними групами. Натомість, її представники зазнають стигматизації та дискримінації як на державному рівні, так і в інших сферах суспільства. До найбільш значущих чинників стигматизації та дискримінації відносяться недосконале законодавство, упереджене ставлення та стереотипи, ненависть та гомофобія

з боку радикальних правих угруповань. Для покращення ситуації зі ставленням до ЛГБТ в українському суспільстві, визнання їх прав та свобод необхідно передусім вдосконалити законодавчу базу, себто додати до антидискримінаційного закону ознаки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Окрім цього давно на часі впровадження інклюзивної гендерної освіти у середніх, спеціальних та вищих навчальних закладах. Науковці, експерти та громадські активісти мають розвивати публічний дискурс щодо ЛГБТ-проблематики. Оскільки більшість українців консервативно ставиться до представників ЛГБТ і питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, а держава та громадськість не забезпечує рівних прав і можливостей для ЛГБТ-спільноти, то громадська дискусія, з ініціативою від науковців та активістів, може віднайти компроміси та не допустити дискримінацію і стигматизацію гомосексуальних та трансгендерних людей. Україна повинна виконати власні зобов'язання у сфері захисту прав людини та надалі звертати увагу на соціокультурні аспекти українського суспільства при ратифікації міжнародних актів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 7.01.2018р. № 2866-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 30.05.2014р. № 5207-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
4. Закон України «Про належне забезпечення рівності трудових прав громадян при розгляді спорів, що виникають у сфері трудових відносин» від 07.05.2014р. №v-644740-14 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-644740-14>
5. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 13.02.2020р. № 875-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12/page>
6. Закон України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" від 30.05.2014р. №5207-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
7. Іванов Ю. Кримінологія [Електронний ресурс] / Ю. Іванов, О. Джужа. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://textbooks.net.ua/content/category/8/1/11/>
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999р. №995_207 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
9. Конституція України, Стаття 24 від 01.01.2020р. №254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4241>

10. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994р. №995_105 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973р. №995_043 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19.10.1973р. №995_042 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
13. Пономарьов С. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування / С. Ю. Пономарьов, І. Ю. Федорович. – Київ: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні., 2014. – 74 с.
14. Проект Закону про працю від 28.12.2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833
15. Рубан М. Г. Стигматизація представників ЛГБТ в сучасному українському суспільстві / Марина Геннадіївна Рубан. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. – 72 с. – (факультет соціології).
16. Старі проблеми, нові перспективи. Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році / Центр "Наш світ". – К.: Центр "Наш світ", 2020. – 56 с.
17. Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans, and intersex people covering the period of January to December 2019, [Електронний ресурс]. ILGA-Europe. - 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2020/full_annual_review.pdf

18. Bell M. The Implementation of European Anti-Discrimination Directives: Converging towards a Common Model? / Mark Bell. // The Political Quarterly. – 2008. – №79(1).
19. Bobbitt-Zeher D. Gender Discrimination Policy / Donna Bobbitt-Zeher. // Companion to Women's and Gender Studies. – 2020. – p. 327–345.
20. Cahill S. Reconsidering the stigma of physical disability / S. Cahill, R. Eggleston. // Sociol. Q. 36:681–98. – 1995.
21. Causey K. Tendency to stigmatize lesbian mothers in custody cases / K. Causey, C. Duran-Aydintug. // Journal of Divorce Remarriage 28: 171–82. – 1997.
22. Clair M. Stigma / Matthew Clair. – Harvard University: Core Concepts in Sociology, 2018.
23. Cochran S. Lifetime Prevalence of Suicide Symptoms and Affective Disorders among Men Reporting Same-Sex Sexual Partners: Results from NHANES III / S. Cochran, M. Mays., American Journal of Public Health, Vol. 90, No. 4, 2000. – p. 573
24. Coleman M. Perceptions of stepparents: an examination of the incomplete institutionalization and social stigma hypotheses / M. Coleman, L. Ganong, S. Cable. // J. Divorce Remarriage. – 1996. – №26. – p. 25–48
25. Corrigan P, Markowitz F, Watson A, Rowan D, Kubiak M. An attribution model of public discrimination towards persons with mental illness. J Health Soc Behav. 2003;44(2):162–79.
26. Darling L. Karl Heinrich Ulrichs [Электронный ресурс] / Laura Darling – Режим доступа до ресурсу:
<https://www.makingqueerhistory.com/articles/2018/3/13/karl-hinreich-ulrichs>
27. Davis K. Bankruptcy: a moral dilemma for women debtors / K. Davis. // Law Psychol. Rev.. – 1998. – №22. – p. 235–49

28. Definition of Discrimination. Open Education Sociology Dictionary [Электронный ресурс] / Definition of Discrimination – Режим доступа до ресурсу: <https://sociologydictionary.org/discrimination/>
29. Deviance and Social Stigma [Электронный ресурс]. LibreTexts libraries. - 2019. – Режим доступа до ресурсу: [https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_\(Boundless\)/07%3A_Deviance%2C_Social_Control%2C_and_Crime/7.01%3A_Deviance/7.1C%3A_Deviance_and_Social_Stigma](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Book%3A_Sociology_(Boundless)/07%3A_Deviance%2C_Social_Control%2C_and_Crime/7.01%3A_Deviance/7.1C%3A_Deviance_and_Social_Stigma)
30. Direct Discrimination [Электронный ресурс] // Australian Human Rights Commission – Режим доступа до ресурсу: <https://www.humanrights.gov.au/quick-guide/12026>
31. Discrimination [Электронный ресурс] // Stanford Encyclopedia of Philosophy – Режим доступа до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/entries/discrimination/>
32. Discrimination in the European Union. Special Eurobarometer, 2019. – p. 39
33. Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues [Электронный ресурс] // Pew Research Center. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/>
34. Flores A. Social acceptance of lgbt people in 174 countries 1981 to 2017 / Andrew R Flores. – California: UCLA, 2019. – p.51 – (Williams Institute).
35. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity / Erving Goffman. – Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1963. – p.147
36. Herek G. M. Confronting Sexual Stigma and Prejudice: Theory and Practice / Gregory M. Herek. // Journal of Social Issues. – 2007. – №63(4). – p. 905–925
37. Herek, G. M. Why tell if you're not asked? Self-disclosure, intergroup contact, and heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. / In G. M.

- Herek, J. Jobe, & R. Carney (Eds.), *Out in force: Sexual orientation and the military*. // Chicago: University of Chicago Press. – 1996. – p. 197–225
38. Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity [Электронный ресурс] // UNHR. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24587&LangID=E>
39. Indirect Discrimination [Электронный ресурс] // Australian Human Rights Commission – Режим доступа до ресурсу: <https://www.humanrights.gov.au/quick-guide/12049>
40. Iovannone J. A Brief History of the LGBTQ Initialism [Электронный ресурс] / Jeffry J. Iovannone // Medium. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://medium.com/queer-history-for-the-people/a-brief-history-of-the-lgbtq-initialism-e89db1cf06e3>
41. Kleinman A, Hall-Clifford R. 2009. Stigma: a social, cultural and moral process. *J. Epidemiol. Commun. Health* 63:418–19
42. Kohler-Hausmann I. Discrimination [Электронный ресурс] / Issa Kohler-Hausmann. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0013.xml>
43. Lester Feder J. Struggle Among Progress as Countries Restrict L.G.B.T.Q. Rights [Электронный ресурс] / Lester Feder // The New York Times. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2019/06/23/world/global-lgbtq-rights.html>
44. Levit N. Changing workforce demographics and the future of the protected class approach / Nancy Levit. – 2012.
45. LGBT: Moving Towards Equality [Электронный ресурс] // World Economic Forum. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2015/01/23/lgbt-moving-towards-equality>

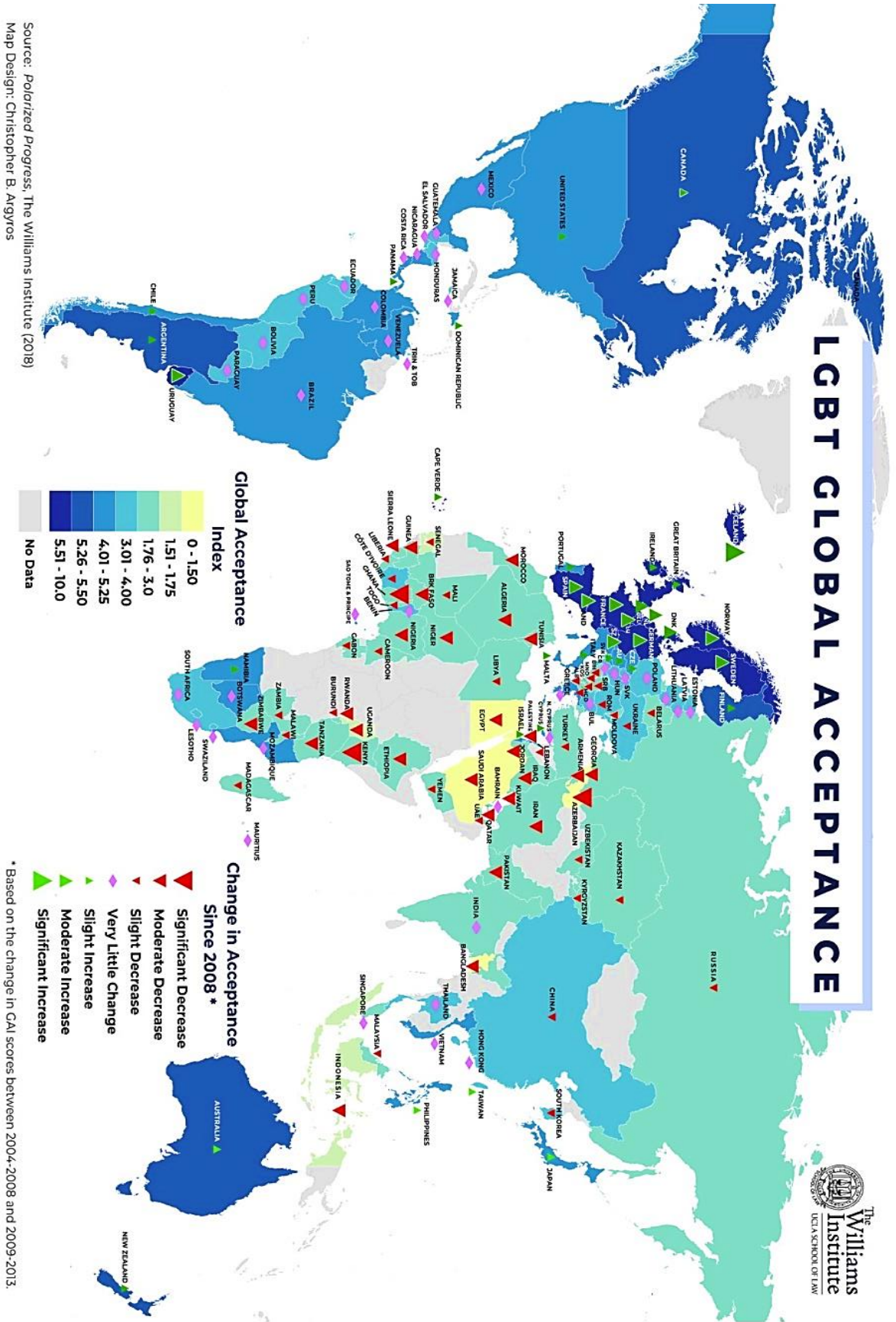
- 46.LGBTQ+ Inclusion [Электронный ресурс] // Plan International. – Режим доступа до ресурсу: <https://plan-international.org/sexual-health/lgbtiq-inclusion>
- 47.Link BG, Phelan JC, Miech R, Westin EL. 2008. The resources that matter: fundamental causes of health disparities and the challenge of intelligence. J. Health Soc. Behav. 49:72–91
- 48.Link BG, Yang L, Phelan JC, Collins P. 2004. Measuring mental illness stigma. Schizophr. Bull. 30:511–41
- 49.Livingston JD, Boyd JE. 2010. Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: a systematic review and meta-analysis. Soc. Sci. Med. 71:2150–61
- 50.MacLeod JS, Austin JK. 2003. Stigma in the lives of adolescents with epilepsy: a review of the literature. Epilepsy Behav. 4:112–17
- 51.Marger M. Race and Ethnic Relations: American and Global Perspectives / Martin Marger. – Belmont, CA: Wadsworth., 1985.
- 52.New map shows same-sex marriage, civil unions and registered partnerships worldwide, [Электронный ресурс] / Human Rights Watch. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: http://internap.hrw.org/features/features/marriage_equality/
- 53.OHRC. Policy on discrimination and harassment because of sexual orientation [Электронный ресурс] // Ontario Human Rights Commission. – 2006. – р. 38 - Режим доступа до ресурсу: ohrc.on.ca/sites/default/files/attachments/Policy_on_discrimination_and_harassment_because_of_sexual_orientation.pdf
- 54.Perez C. Revisiting Erving Goffman’s Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity [Электронный ресурс] / Cristina Perez // Social Analysis of Health Network. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://sahncambridge.wordpress.com/2014/07/01/revisiting-erving-goffmans-stigma-notes-on-the-management-of-spoiled-identity-by-cristina-perez/>

55. Prejudice and Discrimination [Электронный ресурс] // Boundless Sociology – Режим доступа до ресурсу: <https://courses.lumenlearning.com/boundless-sociology/chapter/prejudice-and-discrimination/>
56. Schaefer R. Sociology: A Brief Introduction / Richard T. Schaefer. – New York: McGraw-Hill, 2013. – p. 512 – (10).
57. Sex Discrimination [Электронный ресурс] // Australian Human Rights Commission – Режим доступа до ресурсу: <https://www.humanrights.gov.au/quick-guide/12093>
58. Sexual Orientation, Gender and Intersex Discrimination [Электронный ресурс] // Australian Human Rights Commission – Режим доступа до ресурсу: <https://www.humanrights.gov.au/quick-guide/12095>
59. Stewart P. UK LGBT Hate Crimes Stats Make Shocking Reading [Электронный ресурс] / Philippa H Stewart // Human Rights Watch. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2019/10/23/uk-lgbt-hate-crimes-stats-make-shocking-reading>
60. Theron, A. «Anti-Gay Violence and Discrimination: The Need for Legislation Against Anti-Gay Hate Crimes in the Sociopolitically Changing South Africa». АСТА Criminologica 7, no. 3, 1994, - p.107-114
61. Tyler I. From “The Shock Doctrine” to “The Stigma Doctrine” [Электронный ресурс] / Imogen Tyler. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://socialabjection.wordpress.com/2014/05/12/from-the-shock-doctrine-to-the-stigma-doctrine-imogen-tyler/>
62. Tyler I. Resituating Erving Goffman: From Stigma Power to Black Power / Imogen Tyler. // The Sociological Review Monographs. – 2018. – №66. – p. 744 –765
63. Tyler I. Rethinking the sociology of stigma / I. Tyler, T. Slater. // The Sociological Review Monographs. – 2018. – №66(4). – p.721–743
64. Vandenhole W. Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies / Wouter Vandenhole, 2005. – (Oxford: Intersentia).

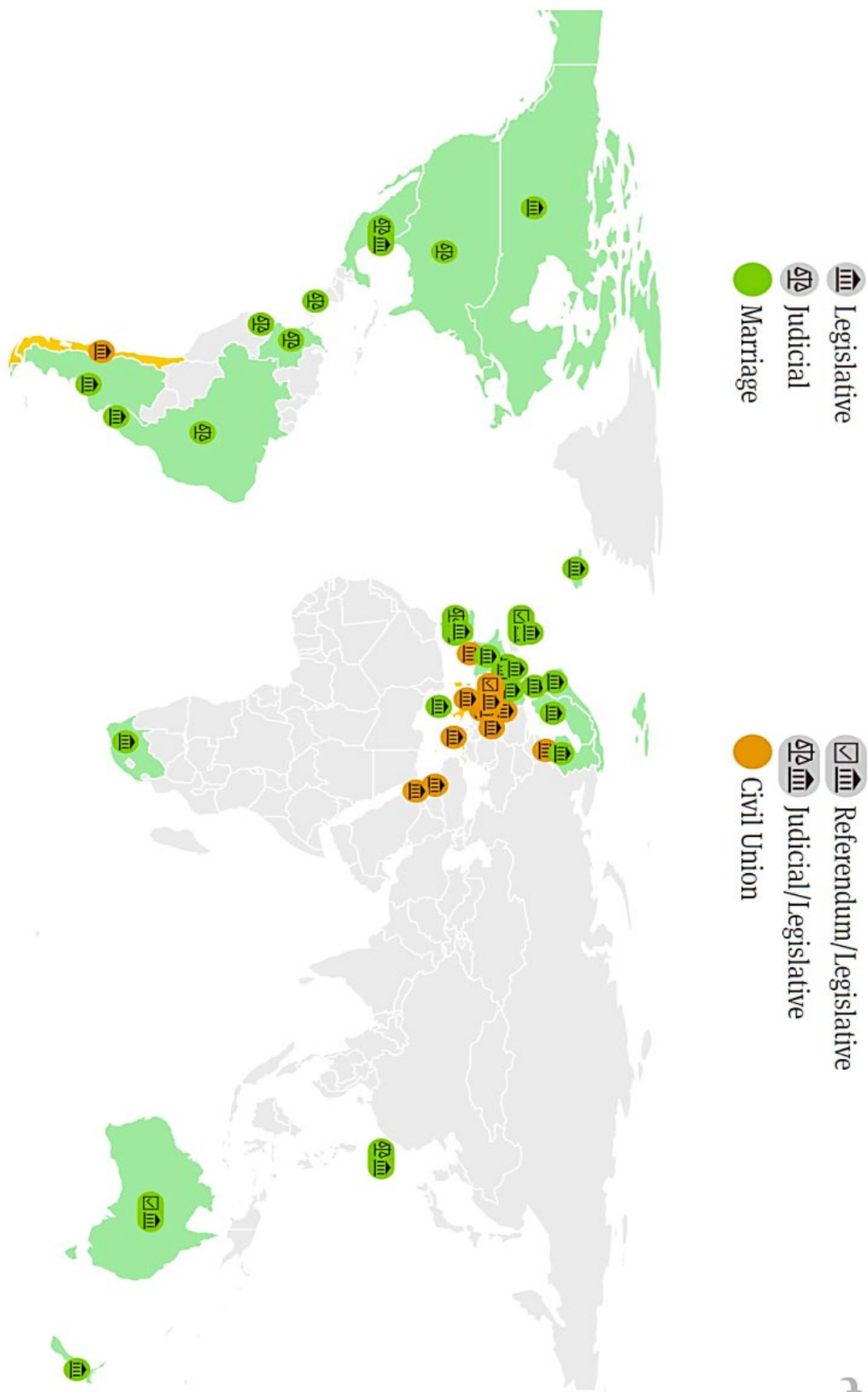
65. Walsgrove D. Policing yourself: social closure and the internalization of stigma. In *The Manufacture of Disadvantage* / Walsgrove. – Philadelphia: Open Univ. Press, 1987.
66. Weiwei L. *Equality and Non-Discrimination Under International Human Rights Law* / L. Weiwei. – Norway, Oslo: Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo, 2004. – p. 26

ДОДАТКИ

Додаток 1. Індекс прийняття ЛГБТ.

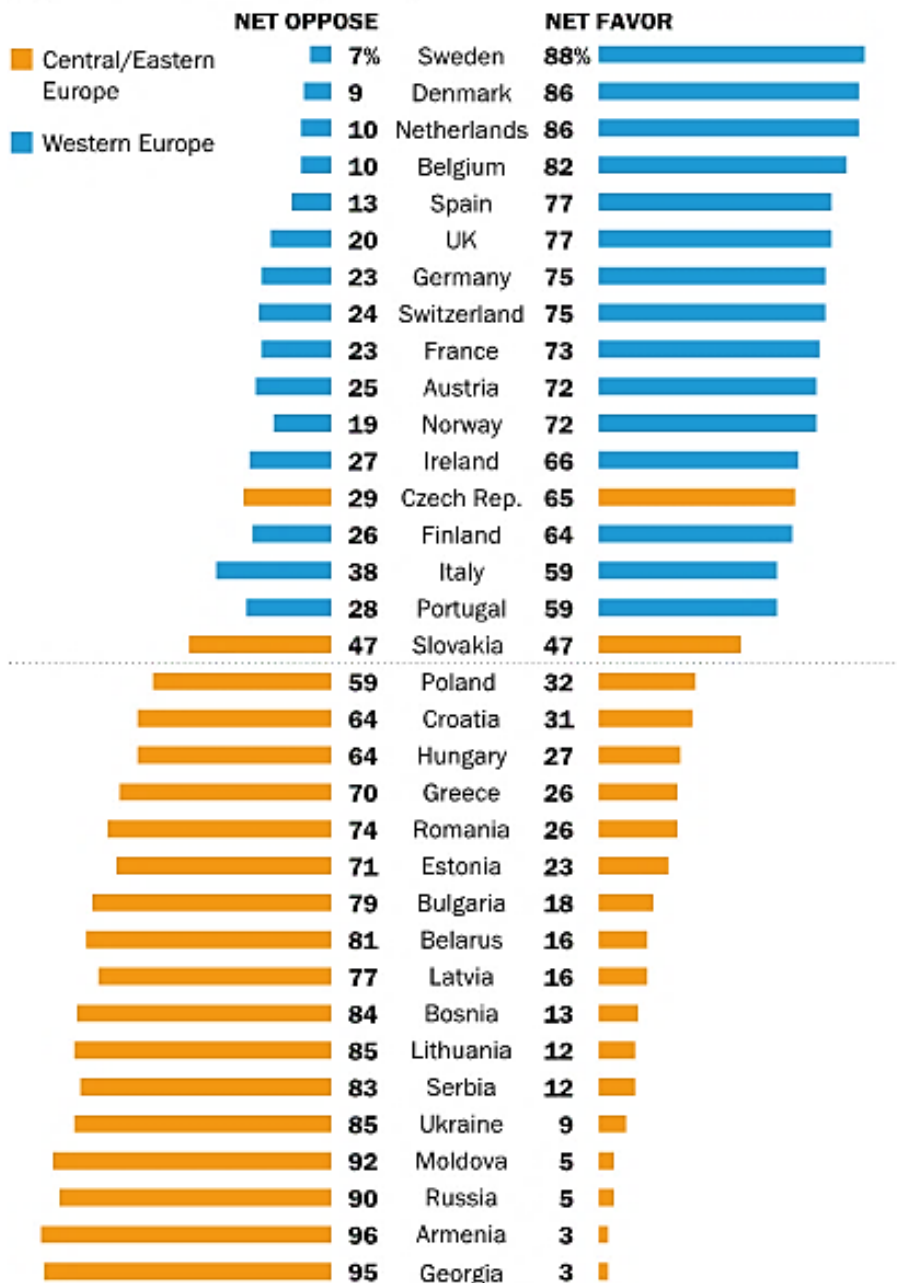
Додаток 2. Визнання одностатевих стосунків.

Додаток 3. Більшість країн Центральної та Східної Європи виступають проти одностатевих шлюбів, тоді як більшість західноєвропейців - за.

Most Central and Eastern Europeans oppose same-sex marriage, while most Western Europeans favor it

% who say they favor/strongly favor or oppose/strongly oppose allowing gays and lesbians to marry legally

Note: Don't know/refused answers not shown.

Source: Surveys conducted 2015-2017 in 34 countries. See Methodology for details.

"Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues"

PEW RESEARCH CENTER

Додаток 4. Молодь Центральної та Східної Європи виступає проти одностатевих шлюбів.

